

NIEUWSBLAD

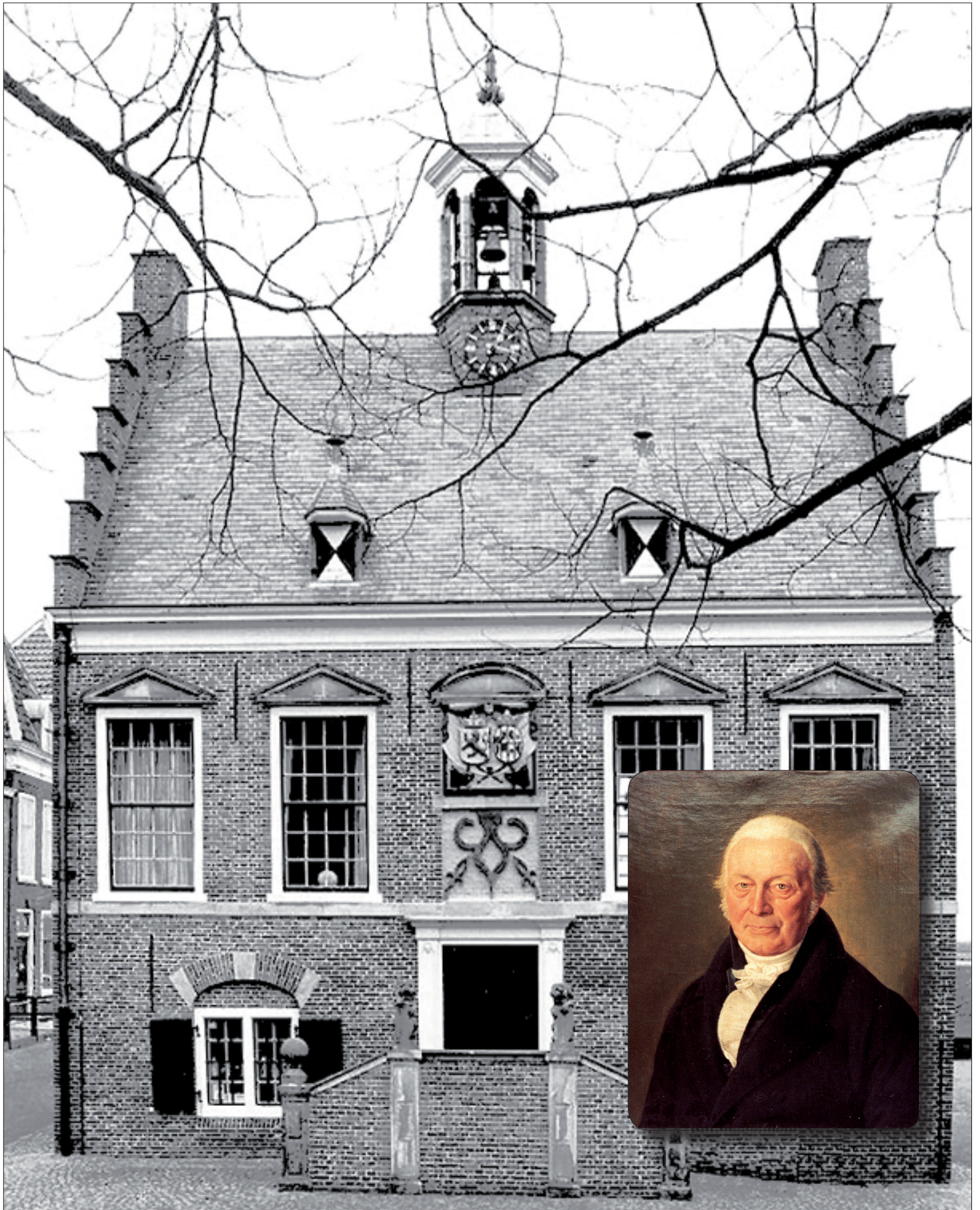
Historische Vereniging

Ameide

Tienhoven

COLOFON

Het nieuwsblad is een uitgave van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven en verschijnt vier keer per jaar.

ISSN: 1569 - 7800

HET BESTUUR

Voorzitter:

H. van den Heuvel Voorstraat 99 4132 AP Vianen tel. 0347-355180

Vice-voorzitter:

G.W. Groenendijk De Bogerd 3 4233 GN Ameide tel. 0183-601886

Secretaris:

C.W. Broekman Broekseweg 59 4233 CT Ameide tel. 0183-601811

Penningmeester:

J. Stasse De Bogerd 19 4233 GN Ameide tel. 0183-602488

Algemeen adjunct:

J.A. Maatkamp Lekdijk 18 2769 GA Langerak tel. 0183-602071

Lid: A.P. Provoost Voorstraat 10 4233 EA Ameide tel. 0183-601568

Lid: C. Rijnhout De Kooi 25 4233 GP Ameide tel. 0183-602648

Lid: D. Siegersma Fransestraat 12 4233 ED Ameide tel. 0183-602676

Lid: A. Terlouw-van der Grijn Vijf Akkers 18 4235 AH Tienhoven tel. 0183-602110

ERELEDEN

A.M. den Oudsten, G. Streefkerk en P. Will

CORRESPONDENTIEADRES

C.W. Broekman info@ameide-tienhoven.nl internet: www.ameide-tienhoven.nl

LEZINGEN EN EXCURSIES

H.J. Beckmann h.j.beckmann@planet.nl

J.D.C. Laroo hv@laroo.net

A.P. Provoost bram.provoost@kpnplanet.nl

REDACTIE NIEUWSBLAD

H.J. Beckmann h.j.beckmann@planet.nl

C. van der Grijn cvdgrijn@hetnet.nl

G.W. Groenendijk gert.groenendijk@planet.nl

A. Tukker a.tukker74@hetnet.nl

P. Will p.will@hetnet.nl

LEDENADMINISTRATIE

J. Stasse jstasse@hetnet.nl

CONTRIBUTIE

De contributie bedraagt minimaal €15,- per jaar, over te maken op bankrekeningnummer 301952248 van de Rabobank in Ameide, t.n.v. de penningmeester van de vereniging.

Opzegging van het lidmaatschap dient minimaal zes weken voor het eind van het verenigingsjaar te hebben plaatsgevonden.

De redactie besteedt de uiterste zorg aan de in dit nieuwsblad opgenomen artikelen.

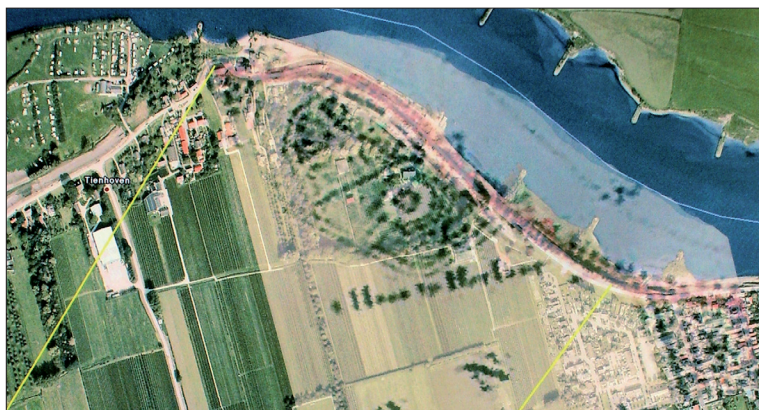
Onvolkomenheden kunnen echter voorkomen. Het bestuur van de Historische Vereniging aanvaardt dan ook geen aansprakelijkheid voor daaruit voortvloeiend ongerief.

Op de voorpagina: Warnardus Verhagen, geboren te Veen, 22 maart 1754 en overleden te Ameide, 22 augustus 1832. Het schilderij is gedateerd en gesigneerd F. Jacquin fecit Anno 1821. Privé bezit. Foto: André Tukker. Foto stadhuis: Joost Groenendijk.

Op de achterpagina: Satellietfoto (Google Earth) gecombineerd met een uitsnede van een kaart uit 1764.

Inhoud maart 2009

- 3 Van de redactie
- 3 In memoriam: Jan Hugo van Toor (1926 – 2009)
- 4 Verenigingsnieuws
- 5 Vete tussen Ameide en Meerkerk, 150 jaar geleden begonnen?
- 7 Van een werk dat nooit is uitgevoerd
- 9 Weinig belangstelling voor onderzoek Excursies en Lezingen
- 9 De begrafenispenning van Herman Smith, heer van Langeweide, drossaard van Vianen en Ameide
- 11 De F-16 vluchten boven “Herlaer”
- 12 Johan van Oldenbarnevelt, poging tot een portret
- 23 Het stockske van Johan van Oldenbarnevelt, vader des vaderlants
- 25 Siet sone dit heb’ ick seer lange gheweten dat die groote Vissen de cleyne eten (2)
- 29 Het geslacht Verhagen
- 37 De Utrechtse Schrijfalmanak, op het schrikkeljaar onzer Heer Jezus Christus uit 1792, die in bezit was van Warnardus Verhagen
- 39 Warnardus Verhagen en het “Huis te Jaarsveld”
- 43 Mijn vrouw wil de radio’s niet in de woonkamer
- 44 Historische plaatjes met een praatje
- 45 De zilveren herdenkingspenning van het 25-jarig huwelijk van Arnout Leers en Christina Uylenbergh op 3 oktober 1749
- 48 De voorvaders van de Verheij-en uit Ameide
- 48 Hogewaard 12: de WARNARDA en JACOBSHOEVE

Van de redactie

Onze stadsdichter is niet meer. Hans van den Heuvel staat stil bij het overlijden van Jan Hugo van Toor.

In het eerste nummer van de twintigste jaargang van dit blad worden twee zaken extra belicht.

Paul Will analyseert de achtergronden die tot de val van Johan van Oldenbarnevelt hebben geleid en Hans van den Heuvel gaat nader in op het geslacht Verhagen in het algemeen en de persoon Warnardus Verhagen in het bijzonder.

Rutger Jesse schreef naar aanleiding van het artikel *De portretten van Nico Jesse door Paul Citroen* in het vorige nummer aan de redactie: 'Jullie zullen in het volgende nummer iets moeten rechtzetten. Colette, mijn zuster, attendeerde mij er op dat het tekeningetje voor de 'Ex-libris' **niet** van Paul Citroen was, maar van **Funs Winters**. Ik was er zelf van overtuigd dat het om een Citroen ging, de signatuur bekijkende. Ik weet niet waar zij haar informatie vandaan heeft, maar zij is wel altijd uitstekend op de hoogte van familie zaken.'

Het doet ons genoeg u een nieuwe auteur te kunnen voorstellen: historicus-ingenieur Teun Bikker. In dit blad verschijnt het eerste artikel van zijn hand over een vete tussen Ameide en Meerkerk uit de late Middeleeuwen.

De auteur van dit artikel heeft recent een boek gepubliceerd met als onderwerp: *Revolutie in de Vijfheerenlanden*. Invloed van de patriotten op het lokale bestuur 1780-1795.

Geïnteresseerde lezers kunnen dit boek aanschaffen bij:

Teun Bikker
Appelboom 3
4101 VE Culemborg
telefoon 0345-515445
teunbikker@hetnet.nl

of bij

Jac. Verheij
Lekdijk 9
4233 CL Ameide

Het boek kost tien euro.

In memoriam: Jan Hugo van Toor (1926 – 2009)

Hans van den Heuvel

"Ik heb mijn meeste peren geplukt, vriend". Zo kondigde Jan Hugo van Toor op donderdag 18 december van het vorig jaar vanuit het Beatrixziekenhuis in Gorinchem in een telefoongesprek met mij zijn na-

derend einde aan, kort nadat de behandelend arts hem een Jobstijding had gebracht. Hij overleed nog geen drie weken later in de nacht van 4 op 5 januari op 82-jarige leeftijd, thuis aan de Hazelaarlaan in Ameide.

Jan van Toor gold niet alleen in Ameide en Tienhoven, maar ook in de regio als een markante persoonlijkheid. Dat kwam in de eerste plaats door de flamboyante wijze, waarop hij jarenlang (mede) leiding gaf aan het familiebedrijf. Het in de vorige editie van dit Nieuwsblad gepubliceerde artikel "Negentig jaar Van Toor : werken zo lang het dag is in de textielbranche" geeft hier een beeld van.

Men zou hem echter te kort doen door op deze plaats uitsluitend aandacht te besteden aan de zakenman Van Toor. Jan was immers ook in menig ander opzicht een kleurrijke figuur met vaak onorthodoxe ideeën en opvattingen, die hij op een geheel eigen manier, maar nimmer onopgemerkt, uitte. In zijn belevingswereld nam de ellende, die hij als dienstplichtig militair in het voormalige Nederlands-Indië had aanschouwd, een centrale plaats in. Hij sprak daar menigmaal en slechts zelden zonder emotie over. De destijds opgedane ervaringen hadden hem - evenals tal van zijn generatiegenoten - voor het leven getekend, zonder dat in zijn geval zijn ondernemingszin er door was aangetast.

Jan Hugo van Toor was ook een zeer meelevend lid van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven. Zo maakte hij met veel genoeg gedichten voor het verenigingsblad en informeerde hij met grote regelmaat naar de gang van zaken binnen de vereniging, ook toen zijn gezondheid snel verslechterde. Mede daarom zal hij ook in onze kring node worden gemist.

Verenigingsnieuws

Ontwikkeling ledenbestand

Sinds de publicatie van de vorige editie van het Nieuwsblad zijn drie leden van onze vereniging overleden. Het gaat om mevrouw Cornelia Jansen – van der Vliet en de heren Jan Hugo van Toor en Aart de Wit. Allen woonden in Ameide.

In dezelfde tijd werden als nieuwe leden ingeschreven de dames:

A. J. M. de Brey – Baggerman (Vianen),
C.A. de Klerk – van Toor (Ridderkerk) en
G. M. van der Zouwen (Ameide)

en de heren:

C. Bor (Ameide),
F. Copier (Zwolle),
J.C. Kool (Oud Alblas),
P. van Leeuwen (Meerkerk),
L. Mesker (Ameide),
J. Oosterling (Lexmond),
D.J.J. van Reede (Ameide) en
T.J. Stahlie (Veldhoven).

In de periode eind 2008 – begin 2009 kwam er door overlijden dan wel hoge ouderdom een einde aan zeven lidmaatschappen.

Een en ander heeft tot gevolg dat de vereniging naar de stand van heden 410 leden telt.

Betaling contributie

Versluis (vijftien maal), Van der Grijn (elf maal) en De Jong (tien maal) zijn de meest voorkomende achternamen in het ledenbestand van onze vereniging. Maar ook andere namen, zoals Streefkerk (acht maal) en Van Gelderen (zeven maal), komen naar verhouding vaak voor.

Dit vergemakkelijkt het werk van onze penningmeester niet, temeer daar soms ook de voorletters van de betrokkenen identiek zijn.

Vandaar haar verzoek om bij de op handen zijnde betaling van de jaarlijkse contributie in alle gevallen in de rubriek “betalingskenmerk” uw adres te vermelden.

Dodenherdenking 4 mei 2009

De herdenking van de inwoners van Ameide en Tienhoven, die in de Tweede Wereldoorlog of bij de politionele acties in het voormalige Nederlands Indië zijn omgekomen, vindt dit jaar plaats op maandag 4 mei.

De herdenking verloopt volgens de sinds 1999 gebruikelijke formule. Dit houdt in dat de deelnemers aan de “stille tocht” zich omstreeks 19.00 uur verzamelen bij het oude Stadhuis op de Dam in Ameide, waarna de tocht om 19.10 uur aanvangt (route : Benedendamsestraat – Molenstraat – Paramasiebaan).

De “stille tocht” eindigt rond 19.30 uur bij het monument, waar aansluitend de plechtigheid begint, die andermaal zal worden geleid door Maks van Middelkoop, de voorzitter van de Werkgroep 4 mei Herdenking.

De toespraak wordt dit jaar gehouden door de heer N.W. van Putte uit Oss, de oudste zoon van de op 4 september 1944 (dolle Dinsdag) bij de beschieting van de “Pruise boot” op de Lek omgekomen toenmalige plaatselijke huisarts J.W. van Putte, wiens naam op het monument is vermeld. De muzikale omlijsting wordt evenals in voorgaande jaren verzorgd door Ameide’s Fanfare Korps (AFK).

Vlagprocedure Dodenherdenking

De desbetreffende richtlijnen van het Nationaal Comité 4 en 5 mei komen in het kort op het volgende neer.

De Nederlandse vlag dient op de avond van de 4e mei halfstok te hangen van 18.00 uur tot zonsondergang als blijk van respect voor de oorlogsslachtoffers en hun nabestaanden en om recht te doen aan het ingetogen karakter van de plechtigheid. Het is dus niet de bedoeling dat de nationale driekleur na de “twee minuten stilte” en het Wilhelmus weer in top wordt gehesen, zoals in het verleden wel gebeurde.

De werkgroep volgt de richtlijnen van het Nationaal Comité 4 en 5 mei sinds de Dodenherdenking van 2006.

Vete tussen Ameide en Meerkerk, 150 jaar geleden begonnen?

Teun Bikker

In het Nieuwsblad van augustus 2008 stond een kort bericht over de verhouding tussen Meerkerk en Ameide, wat mij aan het denken zette. Iedereen kent immers wel de rivaliteit tussen dorpen (en steden) onderling. Maar volgens een kastelein uit Lexmond (en die kan het weten!) zou de controversie tussen Meerkerkers en Termeienaars zo'n 150 jaar geleden ontstaan zijn door een conflict over het omhakken van een boom.

Het spijt me dat ik het moet zeggen maar de Lexmondse kastelein heeft waarschijnlijk wel de klok horen luiden, maar weet niet waar de klepel hangt. Met andere woorden dat verhaal over die boom (of bomen), de daarop volgende moorden en een heuse oorlog is veel ouder. Bovendien is het zeer de vraag of die gebeurtenissen de oorzaak zijn van de hedendaagse spanningen tussen de twee genoemde plaatsen, thans verenigd in één gemeente Zederik. Maar laten we eerst dat verhaal over die bomen eens uit de doeken doen.

We moeten dan geen 150, maar ruim 700 jaar terug naar het jaar 1387. We zijn dan in de late Middeleeuwen aangeland, een eeuw na de moord op Floris V (1296) en een eeuw voor de komst van Karel V. In die tijd was men nog allemaal katholiek, ja ook in onze streken. Een pastoor uit Gorinchem, genaamd Dirck Pauw of Theodericus Pauli, beschreef in zijn Kroniek wat er volgens hem in 1387 heeft plaats gevonden.¹ Daarbij moeten we wel bedenken dat Pauli rond 1416 werd geboren en zijn kroniek pas in de tweede helft van de vijftiende eeuw schreef; het verhaal uit 1387 is geen ooggetuigenverslag. In grote lijnen zal het verslag wel kloppen, de pastoor was een serieuze man; enige kleuring is echter niet uitgesloten omdat hij een groot bewonderaar was van de Gorcumse heren Van Arkel.

Om beter te begrijpen hoe een misverstand kon uitgroeien tot een oorlog, is het goed eerst kort te schetsen hoe de machtsverhoudingen lagen in onze streken. In Gorcum zetelde de machtige familie Van Arkel. Meerkerk behoorde tot het Land van Vianen, Ameide werd bestuurd door de familie Herlaer. Nu was Hendrik van Vianen getrouwd met Heilwich, de dochter van Jan van Herlaer, zodat beide heren gezamenlijke belangen hadden. Daar kwam nog bij dat de Van Arkels behoorden tot de Kabeljauwen en Hendrik van Vianen tot de Hoeken. Kortom het boterde niet zo tussen de Van Arkels en de heren van Vianen en Ameide.

Dan nu het verhaal over de bomen in Meerkerk. Vier rijke kooplieden uit Gorcum waren naar Utrecht gereisd om zaken te doen. Op de terugweg kwamen ze in een herberg terecht in Vianen (op 30 april), waar ze een stevig glas wijn dronken. Daar ontmoetten ze een Meerkerkse boer, die om zijn huis veel bomen had staan. De Gorcummers vroegen aan deze boer of ze een boom mochten kappen en meenemen naar Gorcum, want ze wilden op 1 mei een versierde boom oprichten. Men vierde in die tijd ook al het 1 Meifeest kennelijk (ook al was het socialisme nog niet uitgevonden). De Meerkerkse boer had een goede bui (of dronk) en gaf de heren uit Gorcum toestemming om gratis twee of drie bomen te vellen en mee te nemen. Daarop betaalden de Gorcummers de rekening in de herberg (ook voor de gulle gever) en vertrokken naar Meerkerk. Daar aangekomen, vertelden ze aan de boerin dat haar man hun twee bomen had beloofd maar dat ze er maar één wilden meenemen. Ze gingen gelijk met een bijl aan het hakken om hun woorden kracht bij te zetten. De boerin, onbekend met de afspraak die haar man had gemaakt, vertrouwde de gang van zaken niet en begon om hulp te schreeuwen. De burens kwamen onmiddellijk te voorschijn met allerlei wapentuig en vielen de indringers aan. Ze sloegen er zo hard op los dat in het gevecht twee Gorcummers werden gedood en de andere twee zwaar gewond. De vier slachtoffers werden per schip naar Gorcum gebracht, waar Otto van Arkel onmiddellijk werd ingelicht.

De heer Van Arkel nam de zaak hoog op. Eerst informeerde hij naar de gang van zaken bij de Meerkerkse boer, die de bomen had geschonken. Die bevestigde zijn toezegging en sprak zijn leedwezen uit over wat er gebeurd was als gevolg van het optreden van zijn vrouw. Daarop schreef Otto van Arkel aan de heer van Vianen (waar Meerkerk gerechtelijk onder viel) om de moordenaars te straffen. Hij vertrouwde Hendrik van Vianen kennelijk niet erg want hij voegde er aan toe: anders zal ik het zelf wel doen. Hendrik Van Vianen hield er niet van om onder druk gezet en sprak schande over het gedrag van Otto van Arkel. Wat erger was, hij vervolgde de moordenaars uit Meerkerk niet. Otto van Arkel besloot toen zelf op te treden en dan ook maar rigoureuus. Hij stuurde boden uit naar alle dorpen in het Land van Vianen en van Ameide, behalve Meerkerk, met het bericht dat men binnen drie dagen moest vluchten met het vee en de goederen. Want hij zou met een leger komen en alle dorpen verbranden, het vee meenemen en alle mannen gevangen nemen. Na drie dagen kwam zijn zoon Jan van Arkel met een groot leger en verbrandde alle huizen te Meerkerk. Verder zocht hij de boerin en de moordenaars. Die waren al gevlucht, zodat al hun goederen werden vernietigd. Dat was nog niet genoeg, want volgens onze kroniekschrijver werden alle dorpen afgebrand. Vianen werd beschermd door de stadsmuur; daar vuurde Van Arkel 'vurige steencloten' af, maar hij belegerde de stad niet. Enige tijd later kwam Otto van Arkel zelf met een groot leger naar Ameide. Ook Ameide werd afgebrand en het 'huys der Mey' werd belegerd. De kanonskogels be-

¹ Dirck Franckensz. Pauw, *Kronijcke des Lants van Arkel ende der Stede van Gorcum*, (Uitgave H. Bruch, Amsterdam 1931) 50-53.

schadigden het kasteel zwaar. Otto van Arkel logeerde zolang in de kerk van Ameide.

De heren van Vianen en Ameide zagen wel in dat zij niet opgewassen waren tegen het leger van de Van Arkels, bestaande uit wel 12.000 man volgens Pauw. Ze besloten de hulp in te roepen van de bisschop van Utrecht (ook geen vriend van de heren van Arkel). De bisschop schreef wel een dreigbrief naar Otto van Arkel, maar die reageerde navenant en toen lieten de Utrechtenaren het verder voor gezien.

Albrecht van Beieren, München, 25 juli 1336, 's-Gravenhage, 16 december 1404)

Vervolgens wendden Van Vianen en Herlaer zich tot de graaf van Holland met het verzoek om hulp en raad om te voorkomen dat ze het onderspit zouden delven. Albrecht van Beieren was in die jaren graaf van Holland. Zijn zoon Willem van Oostervant kwam met zijn krijgsvolk naar het strijdtoneel en wist een bestand te bewerkstelligen.

Een onderdeel van het bestand was dat de heer 'Van der Mey' zijn slot en alle heerlijke rechten moest afstaan aan de Van Arkels. Daarvoor moest Van Arkel wel 16.000 Rijnse guldens betalen. De heer 'van der Mey' kon zijn bezit weer terug krijgen als hij binnen twee jaar het geld weer terugbetaalde. Zo niet dan zouden de rechten erfelijk aan de Van Arkels komen. Het beleg werd opgeheven en Van Arkel kreeg het slot in zijn bezit.

Nadat het bestand was afgelopen kwam het weer tot een gevecht. Terwijl Otto en Jan van Arkel op reis waren, gingen gewapende Gorcummers op oorlogspad en verbrandden alle dorpen in het land van Vianen, die nog gespaard waren. Hendrik van Vianen had het echter aan zien komen en kwam hen met een strijdmacht tegemoet. In Lakerveld kwam het tot een treffen, waarbij de Gorcummers aan het kortste eind trokken. Er vielen vele doden onder laatstgenoemden

en er werden ook nogal wat gevangen genomen. Voor die gevangenen vroeg Van Vianen een fors losgeld van Gorcum; met dat losgeld kon hij de 16.000 Rijnse guldens betalen om Ameide weer terug te kopen.

Zo onttaarde een misverstand over het kappen van een boom tot veel geweld en ellende. Misschien is het verhaal van Pauw/Pauli wat overdreven hier en daar, maar dan nog. De 'heren', die het in onze streken voor het zeggen hadden waren uit op (nog meer)

Willem van Oostervant (Den Haag, 5 april 1365 - Bouchain, 31 mei 1417)

macht en bezit. Daarbij schroomden ze geweld niet. De graaf van Holland had onvoldoende macht om dit soort conflicten de kop in te drukken. De bewoners van de dorpen en de boeren waren daarbij vaak het slachtoffer. Het zou nog erger worden want enkele jaren later zou de Arkelse oorlog uitbreken (1401-1412), met grote gevolgen voor onze regio; wellicht daarover in een volgend Nieuwsblad meer.

Om de huidige rivaliteit tussen Meerkerk en Ameide aan bovenstaand voorval toe te schrijven gaat wel erg ver. Er zitten ruim 6 eeuwen tussen toen en nu; dat zijn zo'n 20 á 25 generaties bewoners, dat weet niemand meer. De aanleiding van al dat geweld lag wel in Meerkerk (het molesteren van de Gorcumse kooplieden), maar aan wat daarna gebeurde konden de Meerkerkers ook niet veel doen. Ameide en Meerkerk werden beiden slachtoffers van de strijd tussen de 'heren' uit Vianen en Gorcum. Nee hoor, rivaliteit tussen bewoners van plaatsen komt overal voor. Tussen steden (denk maar aan supporters van Ajax en Feijenoord) en ook tussen dorpen op het platteland. Zolang het een spel blijft en met humor wordt beleefd is het prima; zodra er geweld aan te pas komt is er geen rechtvaardiging voor.

Van een werk dat nooit is uitgevoerd

Paul Will

In het vorige nummer van ons blad stond een artikel over architect Frans de Jong te Lexmond. Dit naar aanleiding van de expositie gewijd aan diens werk en gehouden in het gemeentehuis van Zederik. De auteur, voorzitter Hans van den Heuvel, heeft in het bijzonder aandacht besteed aan zijn werkzaamheden in Ameide als gemeenteopzichter in de jaren twintig. Het gaat m.n. over de bouw van de Christelijk Gereformeerde kerk op de Achterweg en de komst van de mobiele muzikentent op de Dam. Die twee kregen welbeschouwd terecht alle aandacht, maar ik herinnerde me de naam van dhr. Frans de Jong ook. Een activiteit t.a.v. Ameide staat namelijk vermeld in het gedenkschrift 'Eeuw uit, eeuw in'. Dit is in mei 1990 uitgekomen t.g.v. 100 jaar School met de Bijbel te Ameide. En jawel hoor, al bladerende vond ik op bladzijde 46 e.v. terug 'praat en daad' aangaande een plan om een nieuwe school te bouwen.

Het mocht dan begin jaren 1930 zijn en bij een opzet gebleven zijn, maar goed: de Lexmondse heer De Jong heeft in het verhaal duidelijk een rol gespeeld. Het is te aardig om 't niet nog 's op te halen?

Tekening van de voorgevel van de te bouwen school in 1931 door Frans de Jong.

Het is begonnen met de benoeming van de 7de leerkracht meester H. van Rooijen, Het bestuur besluit hem met zijn klas in een lokaal van het Verenigingsgebouw te plaatsen, maar men overweegt wel een aanvraag in te dienen bij de onderwijsinspectie voor de bouw van een zevende lo-

kaal vast aan de school. Tevens is er sprake van dat er in de toekomst een nieuw vak verplicht wordt, namelijk 'het beoefenen van Orde- en Vrije oefeningen', gewoner gezegd 'gymnastiek gegeven moet gaan worden, voor dit vak zal eveneens een ruimte, liefst een echt gymlokaal vereist zijn. Vandaar dat het bestuur het dienstig acht dit gegeven mee te overwegen bij de planning voor uitbreiding van het schoolgebouw. Secretaris N. den Oudsten ontwikkelt op eigen initiatief een plan en gaat dit met J. van der Hek overleggen: "Is het niet mogelijk een hele nieuwe school te bouwen op de kavel 'Het hoge huis', dat achter het kerkhof ligt?" In de eerst volgende bestuursvergadering wordt het in den brede besproken. Voorzitter A. Streefkerk stemt er wel mee in, maar gezien de opdoemende crisissituatie voorziet hij snel financiële hobbels rijzen. Men besluit de

☞ "Is het niet mogelijk een hele nieuwe school te bouwen op de kavel 'Het hoge huis', dat achter het kerkhof ligt?"

inspecteur te raadplegen en de reeds ingediende aanvraag bij de gemeente voor dat 7de lokaal nog even in portefeuille te houden. Erna besluit het bestuur eensgezind de bouw van een compleet nieuwe school bij de gemeente aan te vragen. Hierop volgt een bij-

zonder roerige ledenvergadering. Het schoolbestuur is immers statutair verplicht de leden te raadplegen inzake o.m. af te sluiten leningen en hypotheek. Velen voelen zich gepasseerd, te meer daar zij te horen krijgen dat de nieuwbouw al als agendapunt op de gemeenteraadsvergadering staat. Vooral wethouder N. Streefkerk en A. de Kruijk zijn behoorlijk boos, de laatste wil er pas weer over spreken, als het bestuur stante pede de aanvraag intrekt. Eveneens olie op de golven veroorzaakt de verklaring van de bestuursleden, de 2 Arie's (= voorzitter Streefkerk en penningmeester Spek), dat zij er nooit vóór zijn geweest. Op de volgende bestuursvergadering is de kwestie nog niet geheel bekoeld, maar wordt toch besloten de raad een alternatief aan te bieden: medewerking verlenen aan de aanbouw van een 7de lokaal of aan de bouw van een geheel nieuwe school? .

Uiteindelijk wordt in samenspraak met de gemeente het voorstel: het pas 3 jaar oude Verenigingsgebouw, eigendom van het schoolbestuur, aan de gemeente overdoen, kan dan ingericht worden als gymlokaal en de oude school gaat dan dienen als vervangend verenigingsgebouw; het bestuur bouwt een nieuwe school op de locatie, het Hooghuis genaamd. Als A. Spek echter evenzo een stuk grond aanbiedt, dat goedkoper is – nota bene f 1,50 per m² – besluit men dit perceel aan te kopen. Zo komen beide partijen tot overeenstemming en wordt de bouwkundige F. de Jong aangesteld om de bouwtekeningen te gaan maken. Deze gaat kordaat aan de slag en in goed overleg met de onderwijsinspectie wordt na verloop van tijd het bouwontwerp goed bevonden, totdat ... - het lijkt ons huidig tijdsgewricht wel - de plaatselijke gemeente de alarmerende tijding aan het bestuur doet toekomen dat de financiën van dien aard zijn dat van de vervulling der voorgenomen plannen voorlopig niets kan komen, daar er absoluut geen

Frans de Jong,
bouwk. opz. Lexmond,
telefoon 281.
postrek. 84207.

Nota van Fr. de Jong bouw. opzichter
te Lexmond aan de Vereeniging tot stichting
enz. School n.d. Bijbel te Ameide wegens
bouwkundige werkzaamheden en verschotten
inzake bouw van een nieuwe zeven-klassige
school aldaar.-----

1931

April

Bouwtèrrèin opgedoken en in teekening gebracht.
Voorloopig ontwerp gemaakt met globale raming van
bouwkesten (één-verdiepingplan) F.30000.-
Niet doorgegaan wegens inmiddels opgekomen voorkeur
voor twee-verdiepingplan.

Junij

Met bestuursleden enkele scholen bezocht.

Juli

Nieuw ontwerp gemaakt (twee-verdiepingschool met centrale
verwarming)

Aug. enz.

Dit bouwplan, na goedkeuring door het bestuur, volledig
uitgewerkt, in calque gebracht en blauwdrukken vervaar-
dagd.

Hierbij volledig bestek gemaakt, - benevens toelichting
terzake de wijze waarop aan alle wettelijke voorschriften
wordt voldaan, zulks ten dienste der Inspectie.

Gespecificeerde begroefing F. 27885.-

Dit bouwplan met toebehooren bij den Inspecteur L.O.
te Gorinchem in dubbel ingeleverd, waarop dd. 16 Nov. 1931
onder volgar. 13215 goedkeuring ontvangen.

Tijdsomstandigheden waren oorzaak dat deze bouw niet is
doorgegaan en werd afgewacht of de toestand zich zoodanig
wijzigen zou dat het nu gereed liggend plan tot uitvoering
gebracht kon worden.

Waar zulks in afzienbaren tijd niet tot de mogelijkheid ge-
rekend kan worden, werd dd. 5 Juni 1940 schriftelijk bericht
ontvangen dat het Schoolbestuur besloten had van voorgenomen
nieuwbouw af te zien.

Rekening houdende met dezen loop der zaken wordt, met afwij-
king van berekening volgens tarief, voor de hiervoor genoemde
werkzaamheden met inbegrip van verschotten gedeclareerd
1½ procent der laatste begrootingssom 27885.- =

F. 419.-

geld is en ook niet te verkrijgen van de Bank der Nederlandse Gemeenten. Het schoolbestuur in zak en as, doet nog een wanhopige poging geld te lenen bij de Onesiforusbank in Utrecht, maar die mislukt vanwege de te hoge rente die deze bank vraagt.

Het is bij blauwdrukken gebleven, noch op 'Het hoge huis', noch in de Pollie is de nieuwe school verzezen. Op de nieuwbouw aan de Meidoornlaan hebben het bestuur en personeel nog een 40 jaar moeten wachten.

Wel weer opvallend is dat meester Van Rooyen destijds - om een paar taalkundige termen te gebruiken - van onderwerp lijdend voorwerp werd en kort voor zijn overlijden meewerkend voorwerp werd: hij ein-

digde namelijk op vrijwillige basis zijn onderwijsloopbaan in een noodlokaal. Dat was in de Paramasiebaan op ongeveer de plek waarvoor ooit die geplande school was getekend en nu onze loco-burgemeester Jory Verwolf woont.

Laat ons eindigen met een 'memento mori' aan deze beminnelijke mens, meester Van Rooyen, aan wie vele oudere lezers goede herinneringen hebben en die tot zijn onverwacht overlijden in 1963 veel heeft betekend op onderwijs- en kerkelijk gebied.

Weinig belangstelling voor onderzoek Excursies en Lezingen

Bram Provoost

De activiteiten van de HVAT bestaan uit het uitgeven van het Verenigingsblad en het organiseren van Tentoonstellingen (1x per 2 jaar), excursies en lezingen. De laatste jaren ligt de nadruk vooral op het Verenigingsblad en de Tentoonstellingen. Het bestuur van de HVAT is benieuwd of er onder de leden (nog voldoende) belangstelling bestaat voor het deelnemen aan excursies en/of lezingen. Daarom is er een onderzoek verricht om de belangstelling onder de leden vast te stellen. In de eerste week van december 2008 zijn via het Verenigingsblad van de HVAT circa 400 formulieren verspreid onder de leden. Op 20 januari 2009 waren er 18 formulieren ingeleverd, een respons van minder dan 5%. Van deze 18 formulieren was een aantal slechts gedeeltelijk ingevuld. Alle 18 respondenten hadden belang-

stelling voor het bijwonen van één of meer lezingen per jaar. Dertien hadden belangstelling om met een excursie mee te gaan, bij voorkeur één keer per jaar. De meeste respondenten hadden al eens eerder een lezing of excursie bijgewoond. Slechts 4 van de 18 hadden dit nooit eerder gedaan. Er zijn ruim 20 suggesties gegeven voor zowel lezingen als excursies.

Uit het geringe aantal ingeleverde formulieren blijkt dat de belangstelling van de leden van de HVAT om de enquête in te vullen (en in te leveren) zeer gering is. Het is dan ook zeer waarschijnlijk dat de belangstelling om deel te nemen aan een excursie of om een lezing bij te wonen niet groot zal zijn. De uitkomsten van de enquête zullen binnenkort door de commissie excursies/lezingen worden besproken. De commissie zal bekijken of het, gezien de geringe belangstelling, zin heeft om door te gaan met het organiseren van excursies en/of lezingen. De uitkomst zal worden voorgelegd aan het bestuur van de HVAT en aan de algemene ledenvergadering van de HVAT in mei 2009.

De begrafenispenning van Herman Smith, heer van Langeweide, drossaard van Vianen en Ameide

Herman Beckmann

Het Geldmuseum aan de Leidseweg 90 in Utrecht heeft in de penningenverzameling twee penningen die met Ameide en Tienhoven te maken hebben. In een ander artikel in dit blad bespreek ik de zilveren herdenkingspenning van het 25 jarig huwelijk van Arnout Leers en Christina Uylengergh op 3 oktober 1749. In dit artikel wordt nader ingegaan op de zilveren begrafenispenning van Herman Smith, heer van

Langeweide, drossaard van Vianen en Ameide. Beide penningen, die van Leers en Smith, behoren tot de zogenaamde familiepenningen. Deze penningen zijn typisch Nederlands. Sporadisch komen in steden als Hamburg, Bremen en Lübeck ook dit type penningen voor.

De familiepenningen worden onderverdeeld in drie hoofdgroepen:

1. Doop- en Geboortepenningen
 2. Trouw- en Huwelijkspenningen (en jubilea van huwelijken).
 3. Overlijdens- en Begrafenispenningen.
- Verder zijn er nog twee kleine groepen penningen: Vriendschappenningen en Verjaardagspenningen.

De herdenkingspenning van het zilveren huwelijk van Arnout Leers was speciaal ontworpen voor die gelegenheid. Maar wie niet zoveel geld wilde uitgeven voor het ontwerpen en het maken van stempels, kon bij de zilversmid of medailleur kant en klare penningen kopen die dan voorzien werden van een toepasselijke tekst. Dit was ook het geval met de zilveren begrafenispenning van Herman Smith.

Dr. Bemolt van Loghum Slaterus¹ beschrijft in zijn boek deze penning als volgt:

Voorzijde: Op een graftombe zit een gevleugeld kind, een doek over de schouder gedrapeerd. In zijn rechterhand houdt hij een schaal, in zijn linkerhand een bel-lenblaaspijpe, waaraan een zeepbel hangt, terwijl zes zeepbellen om hem heen in de lucht zweven. Achter hem een haag van twaalf cypressen. Aan de voorkant van de tombe is een doek bevestigd, met ruimte voor gegevens over de overledene. In het geval van deze begrafenispenning was de volgende tekst ingegraveerd: Herman Smith Hr. v Langeweide Drosst. v Vian & Ameid overl 25 Septbr. 1760.

Het bellen blazende engeltje is een traditioneel symbool voor vergankelijkheid van de mens en cypressen zijn sinds de oudheid symbolen voor dood en rouw². *Keerzijde: Op het punt waar twee zeisen elkaar kruisen ligt een met bloemen bekransd doods-hoofd op twee gekruiste doodsbeenderen. Er boven staat een gevleugelde zandloper. In een krans van korenaren staat het opschrift: De dood is een ingang ten leven. Het omschrift luidt: Myn lichaam dat nu rust, sal wederom verrysen en met myn siel vereent, myn Heylant eeuwig prysen.*

De medailleur is Martinus Holtzhey³.

Rest ons nog een prangende vraag: Wie was Herman Smith, heer van Langeweide? Ik heb niets over deze drossaard kunnen vinden! Sterker nog, er is zover ik heb kunnen nagaan ook nooit een heer van Langeweide⁴ geweest.

✂ In het geval van deze begrafenispenning was de volgende tekst ingegraveerd:

Herman Smith Hr. v Langeweide
Drosst. v Vian & Ameid overl 25
Septbr. 1760.

³ Op 15 juli 1722 werd M.H. ingeschreven als lid van de Evangelische Lutherse Gemeente te Amsterdam. Holtzhey was op 11 september 1697 in het Zuidoostelijke Ulm geboren als zoon van de suikerbakker George Wilhelm Holtzhey en Anna Katharina Zoller. Drie jaar later, in 1725, verwierf Maartijn Holtsheim van Ollen (Ulm) Goutsmid het burgerschap van Amsterdam en werd hij opgenomen in het Amsterdamse zilversmidgilde. In de jaren daarna legde hij zich toe op de vervaardiging van penningen.

Bedoeld als proeve van bekwaamheid, toont de penning ons dat Holtzhey op 32-jarige leeftijd reeds een volleerd medailleur was, die, zo blijkt uit de voorstelling op de keerzijde, over een EIGEN SCHROEFPERS beschikte. Enkele maanden eerder, op 14 juni 1729 was hem van stadswegen toestemming verleend om aan huis een medaillepers te houden.

Zijn eigen winkel had hij eerst aan de Prinsengracht en na 1736 aan de Herengracht bij de Huidenstraat. Tot 1749 bleef Martinus Holtzhey verbonden aan het bedrijf. Aan het begin van dat jaar aanvaarde hij het ambt van Muntmeester van de Gelderse Munt te Harderwijk. Zijn zoon Joan George Holtzhey zette de zaak in Amsterdam voort op 22-jarige leeftijd. Martinus bleef tot 1753 muntmeester van de Gelderse munt. In dat jaar werd hij aangesteld als Muntmeester van de Zeeuwse Munt te Middelburg. Daar overleed hij op 1 november 1764.

⁴ Langeweide is een buurtschap behorende tot de gemeente Reeuwijk in de provincie Zuid-Holland. Het ligt tussen Hogebrug en Driebruggen. De buurtschap telde in 2007 100 inwoners.

¹ A. J. Bemolt van Loghum Slaterus, *Nederlandse Familiepenningen tot 1813*, Zutphen, 1981.

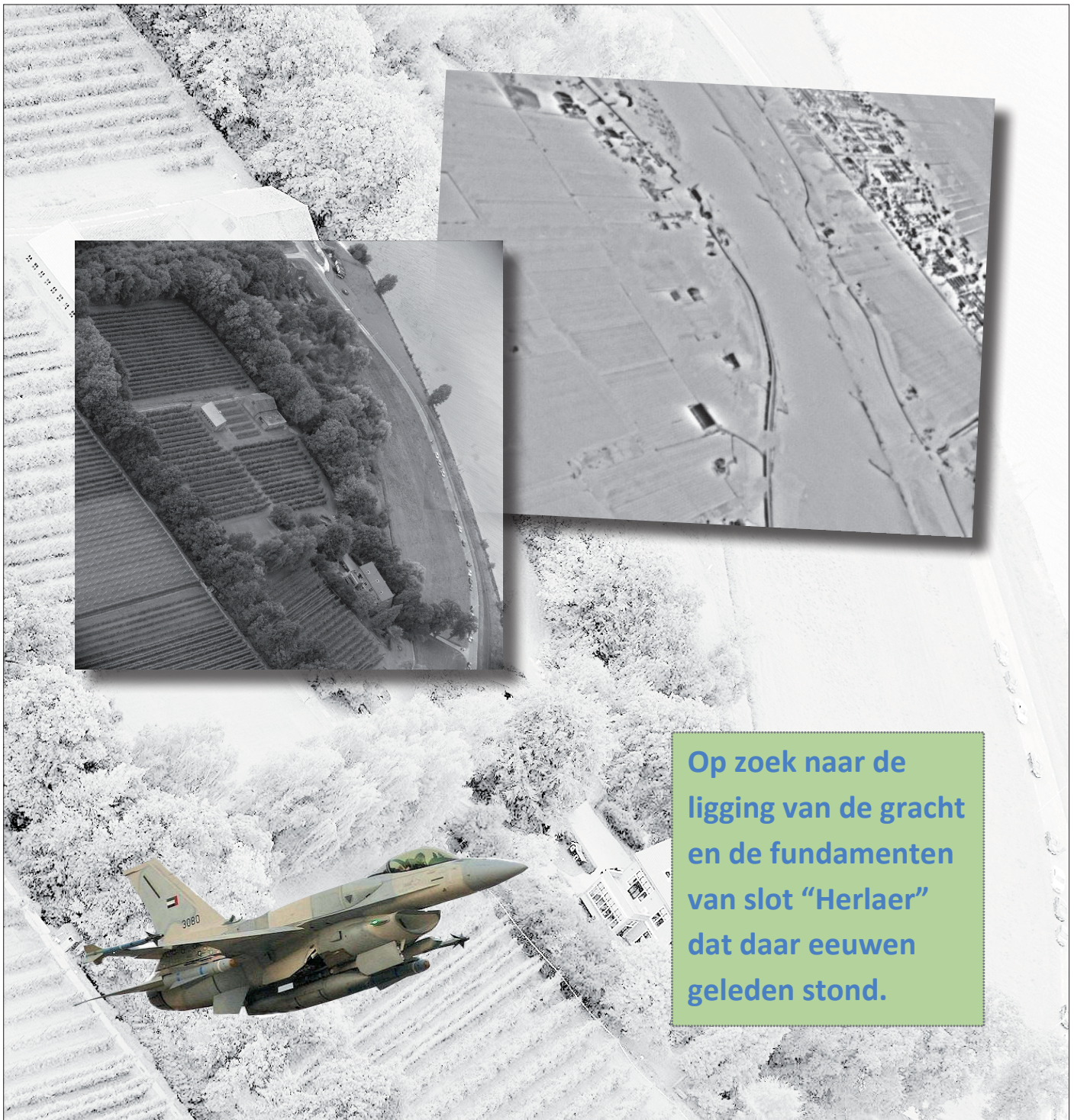
² Met dank aan Dim Verschoor van Munthandel Verschoor uit Strijen.

De F-16 vluchten boven “Herlaer”

In de edities 2007-2, 2007-3 en 2008-4 van het Nieuwsblad van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven is aandacht besteed aan de (voorbereiding van de) verkenningsvluchten, die met infrarood- en videoapparatuur uitgeruste gevechtsvliegtuigen van het type F-16 van de vliegbasis Volkel van de Koninklijke Luchtmacht hebben gemaakt boven het slot “Herlaer” aan de Lekdijk bij Tienhoven. Deze pagina toont een collage van het op verschillende data “geschoten” materiaal.

Met name de kwaliteit van de infraroodopnamen voldoet niet in alle opzichten aan de verwachtingen. Volgens deskundigen is de hoge “H₂O – density” (gehalte aan waterdamp) in de atmosfeer boven de (directe omgeving van de) Lek hier met een aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid debet aan.

Een en ander laat onverlet dat leden van de Afdeling Lek- en Merwedestreek van de Archeologische Werkgemeenschap Nederland op uitnodiging van het bestuur van de Historische Vereniging als eersten nagaan of het verkregen materiaal nadere informatie verschaft omtrent de ligging van de gracht en de fundamenten van het vroegere kasteelcomplex “Herlaer”. Volgens hen is het “een lastige puzzel”.

Op zoek naar de ligging van de gracht en de fundamenten van slot “Herlaer” dat daar eeuwen geleden stond.

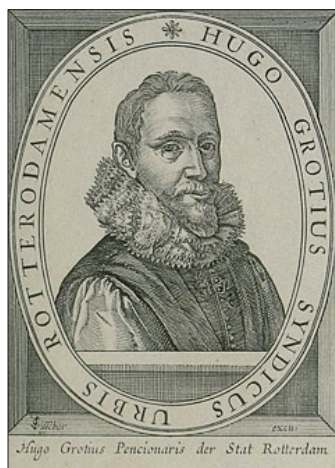
Johan van Oldenbarnevelt, poging tot een portret

Paul Will

Doet u nogmaals mee 'eewen achterwaarts te roepen' (= lang vervlogen tijden oproepen)? In mijn vorig geschrijf over Grotius zegde ik toe nog een boekje open te doen over de turbulenties gedurende het Twaalfjarig Bestand. Vooral bleef de vraag klemmen, waarvan m.n. het viertal Johan van Oldenbarnevelt, Hugo de Groot, Rombout Hoogerbeets en Gillis van Ledenberg werden beticht?

Johan van Oldenbarnevelt.

Hugo de Groot.

Rombout Hoogerbeets.

Gillis van Ledenberg.

We staan m.n. stil bij het leven, streven en sneven van eerstgenoemde. Johan komt 1547 ter wereld te Amersfoort, waar deze Barnevelder 'uitgekipt' is in een heel ander nest als Hugo, ruim 1/3 eeuw later. Hij groeit op in een enigszins onevenwichtig gezin. Zo is zijn vader meermaals met de justitie in aanraking gekomen wegens dronkenschap en geweldpleging. Diens eigenlijke beroep was sequester (= beheerder van onder toezicht geplaatste boedel). Telg Johan echter weet zich aan het ouderlijk milieu te ontworstelen en zal uitgroeien tot een staatsman van Europees formaat. Hij bezoekt de plaatselijke Latijnse school, waarna hij voor verdere studie op zijn 17de naar bloedverwanten in Den Haag gaat. Hebben die soms zijn verdere studie bekostigd? Hij

staat twee jaar erna ingeschreven aan de Leuvense universiteit en wanneer deze rechtenstudent naar de gewoonte van die dagen zijn reis door Europa voortzet, vervolgt hij de rechtscolleges te Bourges. We zien hem dan ook korte tijd erna zijn spulletjes opnieuw pakken om colleges in Keulen te lopen. Vervolgens scheept hij zich in naar Heidelberg, het bolwerk van het calvinisme. Hij kiest zelfs daarvoor, maar zet kort erop de voet aan de overzij van de Alpen om in het Italiaanse Padua zijn Europese opvoeding te volmaken. Anno 1569 keert deze bereisde jongeman als magister juris naar zijn vaderland weer, waar het Hof van Holland hem een kleine advocatenpraktijk gunt. Na drie jaar kiest hij duidelijk voor het verzet tegen Alva's schrikbewind, waarbij de warrelingen van onbestendige lotgevallen hem zo hebben geschoold in mensenkennis, list, overleg en gehard in koelbloedigheid. En wel dusdanig dat bij deze Meester vóór zijn 30ste zich het eigenaardige talent ontvouwt om een gegeven toestand volkomen te doorzien en hetzij met sluwheid, hetzij met overmacht tot een gunstige wending te brengen. Dit alles en zijn werkkraft hebben op de Rotterdamse burgemeesters en wethouders zoveel indruk gemaakt dat zij hem in 1576 de waardigheid van advocaat hunner stad aanbieden. Na enige aarzeling aanvaardt hij de eer en het ambt en wordt raadsman van 'de rijkste der steden.'

Een jaar voordien is hij welberaamd in het huwelijk getreden. De bruid, Maria van Utrecht, stamde namelijk uit een welgestelde Delftse regentenfamilie.

Maria van Utrecht door Paulus Moreelse (1615)
Paneel, 109 x 80,5 cm. Rijksmuseum Amsterdam.

Johan verkrijgt, hoewel hij van kleinburgerlijke komaf is, instemming met haar te trouwen, omdat zij een buitenechtelijke dochter is, die weer de enige erfgename is van een uitgestrekt grondgebied, wat Johan zeer welkom is. Het past hier op drie minder sympathieke kenmerkende eigenschappen te wijzen, namelijk zijn baat-, staat- en eierzucht, (resp. de onedele zucht naar eigen voordeel, de heerszucht en die naar roem).

Deze echtverbintenis en wat dies meer zij verschaft hem mede de sociale status die hij zo fel begeerde. Hun gezinsleven (blijkt echter niet gedurig over rozen te zijn gegaan: welvaart heeft hij verkregen, maar welzijn heeft hem veelal ontbroken).

Terug naar Rotterdam. Met haar stedelijke afgevaardigden komt Van Oldenbarnevelt (verder in deze tekst tot vO afgekort) in de Staten van Holland en verkrijgt vanwege uitzonderlijke kwaliteiten als landsadvocaat¹ de leiding van de vergaderingen in de Staten, evenals die van de buitenlandse diplomatie der Lage Landen. Ofschoon die school nog niet is doorlopen, stijgen op deze wijze de kansen op een slagen cum laude met de dag: In de verwarring na de moord op Willem de Zwijger A.D. 1584 ontstaat er een soort machtsvacuüm. Diens oudste zoon Philips Willem is ontvoerd naar Spanje en de te Dillenburg geboren Maurits is amper zeventien. Geen buitenlandse bondgenoot, wel een machtige Spaanse tegenstander in de persoon van Parma, buitenechtelijke zoon van Karel V, die zich opmaakt om Antwerpen in de tang te nemen.

Alessandro Farnese, Hertog van Parma, 1602, gravure, Dominicus Custos, 30 x 19,5 cm.

Als deze stad 1585 is gevallen - de honger heeft 't 'm gedaan - zoekt men een sterke leider die met vaste hand de koers kan uitzetten voor de Republiek. Het schip van staat dobbert immers op de golven van de faitisme (= moedeloosheid) en financieel onvermogen. Haastig wordt een gezantschap in elkaar getimmerd en o.l.v. vO klopt deze delegatie aan bij het Protestante Engeland in de persoon van queen Elizabeth. Die zendt daarop graaf Leicester, die als luitenant-generaal met een legerschaar ons komt bijstaan in de strijd tegen Hispagne.

Portret van Robert Dudley, de graaf van Leicester. Deze afdruk op papier is gedrukt van een gouden medaillon, dat in het bezit is geweest van de graaf van Leicester. Gravure gemaakt door Hendrick Goltzius (1586).

Hij zoekt snel steun bij de Calvinisten en voert een centraliserende politiek, wat slecht valt bij de Hollandse regenten. Deze vormen rondom vO een partij die zich verzet tegen Leicesters leiderschap. Daarenboven blijkt deze landvoogd beslist niet opgewassen te zijn tegen de zojuist genoemde Spaanse landvoogd Parma, die tevens een knap veldheer is, en als uitlekt dat Leicester na lang dienstverlof in Londen de opdracht heeft meegekregen met Spanje vrede te sluiten zijn de rapen gaar. Na een vergeefse poging door geweld de leiding te behouden, moet hij het veld ruimen en vertrekt met stille trom, nou ja, stil? Dan besluiten de Staten de regering zelf ter hand te nemen en zo ontstaat na deze bange jaren de Republiek der Verenigde Nederlanden. Weliswaar vormen die zeven gewesten één groot geheel, maar ieder is een republiekje in het klein, met Holland als de invloedrijkste. Alle gewesten sturen een vertegenwoordiger naar de Staten Generaal, waar men de beslissingen neemt, die voor het gehele land gelden. Op deze manier ziet Johan dus kans weloverwogen voort te bouwen aan zijn carrière. Deze strever is immers al twee jaar ervoor tot 'Advocaat van den Lande' gekozen, en als zodanig de woordvoerder van de Hollandse ridderschap en ook afgevaardigd naar het centrale bestuursorgaan. Daarin bemoeit de landsadvocaat¹ zich als president plus secretaris door zijn ongeëvenaarde kennis van zaken met alles en geeft zelden zaken uit handen,

¹ Pas na 'dit' 's lage lands treurspel' werd de titel van stads- en landsadvocaat officieel vervangen door resp. pensionaris en raadpensionaris, bijv. Jacob Cats en Johan de Witt kregen die. Pensionaris betekent dat zo iemand een jaarwedde genoot uit de stads- respectievelijk rijkskas.

waardoor niemand om hem heen kan. Wie zich ook naast hem als leider kan laten gelden is de jeugdige stadhouders Maurits - N. B. mede op Johans initiatief aangesteld -, maar voorlopig kent ieder zijn eigen terrein: vO dirigeert de politiek, terwijl de Prins als staatsman niet met zijn vader is te vergelijken, maar die als krijgsman overtreft.

Portret van Maurits, graaf van Nassau, prins van Oranje. Rechts een helm. Onder het portret een Latijns onderschrift. Gravure van Johannes Eillarts, 1587.

Als militair leider wordt hij weldra bewonderd om zijn triomfen en toebedeeld met tal van bevoegdheden, maar voelt hij zich op voorhand niet geroepen zich politiek sterk te maken. Op deze wijze is de Ne-

derlandse staat een republiek, bestuurd door regenten met als hoogste functionaris een jurist. Geleidelijk aan ontstaan echter rondom de politieke en militaire leider twee partijen en hoewel een verwijdering tussen beiden nog verborgen blijft, komt het toch van dit duet tot een duel en volgen er op den duur aanvellingen.

Tot 1600 - wel ouderwets, zo'n jaartal kennen, is dit er één van de weinige die ieder nog van de schoolbanken kent - is er een vrij goede samenwerking tussen de politicus vO en Maurits, die de ene stede na de andere van de bezetter afdwingt. Als de eerst aangeduide echter gedaan krijgt dat de Staten-Generaal instemmen met het plan het broeinest der Duinkerker kapers uit te roeien, aanvaardt de Nassauer deze opdracht slechts tegen zijn zin. De expeditie erheen acht hij namelijk bijzonder riskant. En inderdaad, bij Nieuwpoort behaalt hij een overwinning-op-het-kantje, maar verder zuidwaarts trekken, weigert hij. Zo ontstaat het eerste scheurtje in de goede verstandhouding.

Een tweede botsing volgt: vO is vooral wegens de penibele financiële toestand vóór het sluiten van een Bestand, de Prins is tegen. Toch krijgt de landsadvocaat zijn zin, Maurits en diens medestanders geven zich maar gewonnen, omdat zonder een partijen-scheuring die gevechtspauze er niet zal komen, maar bij Maurits steekt argwaan de kop op: Is vO van zins het land aan Spanje te laten? Met dat Bestand - een wapenstilstand, waarbij Spanje ons twaalf jaar als onafhankelijk erkent - zou een tijdperk van rust en verademing aanbreken, maar hoe heeft de meest verant-

Maurits bij de slag van Nieuwpoort.

woordelijke leider van die vredespartij zich vergist; m.n. de kerkelijke controverse zal in die periode tot een splijtzwam uitgroeien! Jazeker, verdraagzaamheid is in die dagen nog een zelden beoefende deugd, of liever in het geheel niet als deugd herkend; tolerantie is aan haar wezen vreemd. Wie gelooft, verlangt ruimte voor zichzelf en veracht de belijdenis van anderen, waarbij er felheid in beide kampen heerst. Tijdens dit Bestand raken de politieke, militaire en godsdienstige geschillen steeds nauwer verstrengeld. Daarbij blijft de wrok tegen de eigenzinnige vO hangen en die zal mede voeren tot de tragedie van 1619.

Tweedracht alom: in hoeverre mag een gewest eigenmachtig optreden? De Staten van Holland, geleid door vO, streven naar de grootst mogelijke zelfstandigheid, maar dat kan voor het landsbelang een gevaarlijke versnippering betekenen. Zo denkt bijv. Maurits als kapitein-generaal van het leger met schrik aan dit gevaar als de oorlog hervat zal worden. Al in het eerste pauzejaar –het sterfjaar van Arminius - wendt zich een veertigtal predikanten, volgelingen van deze Leidse hoogleraar op z'n Hollands gezegd: Johannes Hermansz), met de zgn. Remonstrantie tot de Staten van Holland.

Buste van Jacobus Arminius, in ovaal. Onder het portret een vierregelig Latijns vers gesigeneerd met E.P. Afdruk van een enigszins beschadigde plaat uitgegeven door Frans van der Hoeyen.

Portret van Franciscus Gomarus in een ovaal. De theoloog is afgebeeld op 45-jarige leeftijd met een boek in de hand. Met Latijns randschrift en onderschrift van Daniel Heinsius. Gravure van Willem Isaacz Swanenburgh, 1608.

Daarin verdedigen zij professors verdraagzamer en 'rekkelijker' standpunt, dat vO als de ziel der anti-democratische regentenpartij aanhangt. Zij vragen de overheid om bescherming binnen de Gereformeerde kerk. De Arminianen onderschrijven het volgende dogma: 'Kinderen van Godt den Heere uyt genade verkoren, ende geschapen worden ter saligheyt (...) voor reden stellende dat God de genade aen de oprechte Christenen doet (...) en dat Hij sulcken genade ten uystersten sal continueren' Geloof vond hij weliswaar een voorwaarde voor behoud, maar erbij zei hij dat de mens daarvoor voor 100 procent afhankelijk was van God². De aanhangers van Arminius' tegenstander, Franciscus Gomaris, evenzo professor in Leiden, verdedigt de leer der predestinatie = de voorbeschikking: De Heere schenkt de zaligheid enkel door het voorbestemd geloof.

Op de keper beschouwd lijken de standpunten der beide hoogleraren minder ver van elkaar verwijderd te zijn dan de felle strijd die allengs oplaait tussen de respectieve volgelingen: geen wenst een druppel water bij de wijn te doen!

De Gomaristen hadden intussen bij de Staten een tegen-verweerschrift ingediend, de Contra-Remonstrantie, waarin zij verzoeken om bijeenroeping van een Nationale Synode. Daarmee halen zij zich het ongenoegen van een groot aantal 'rekkelijken' op de hals en verhaasten zij het ogenblik waarop Johannes Bogerman, voorzitter der Synode van 1618/19, opstuift en hen onwaardig acht om langer in de vergadering gehoord te worden.

Johannes Bogerman als voorzitter van de Dordtse synode op 43-jarige leeftijd (1619).

Op de 35ste zitting hakt 'Bozerman' alle knopen door en wijst hen in het Latijn - dit is de voertaal van deze (Inter)nationale Synode - de deur met een donderend: "Ite, ite, dimittimini" (d.w.z. Gij wordt weggezonden. Gaat heen... gaat! De eerlijkheid gebiedt er twee dingen bij te vertellen. De gedaagde Remonstranten hebben het er ook wel naar gemaakt. Die legden op alle slakken zout, eisten overal kopieën van

² Getuige het recente proefschrift van Dr. W. A. den Boer, verbonden aan de Theologische Universiteit der Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland te Apeldoorn.

om nog 's door te lezen en schrokken er uiteindelijk niet voor terug om zich van verdachtmakingen en valse beschuldigingen te bedienen.

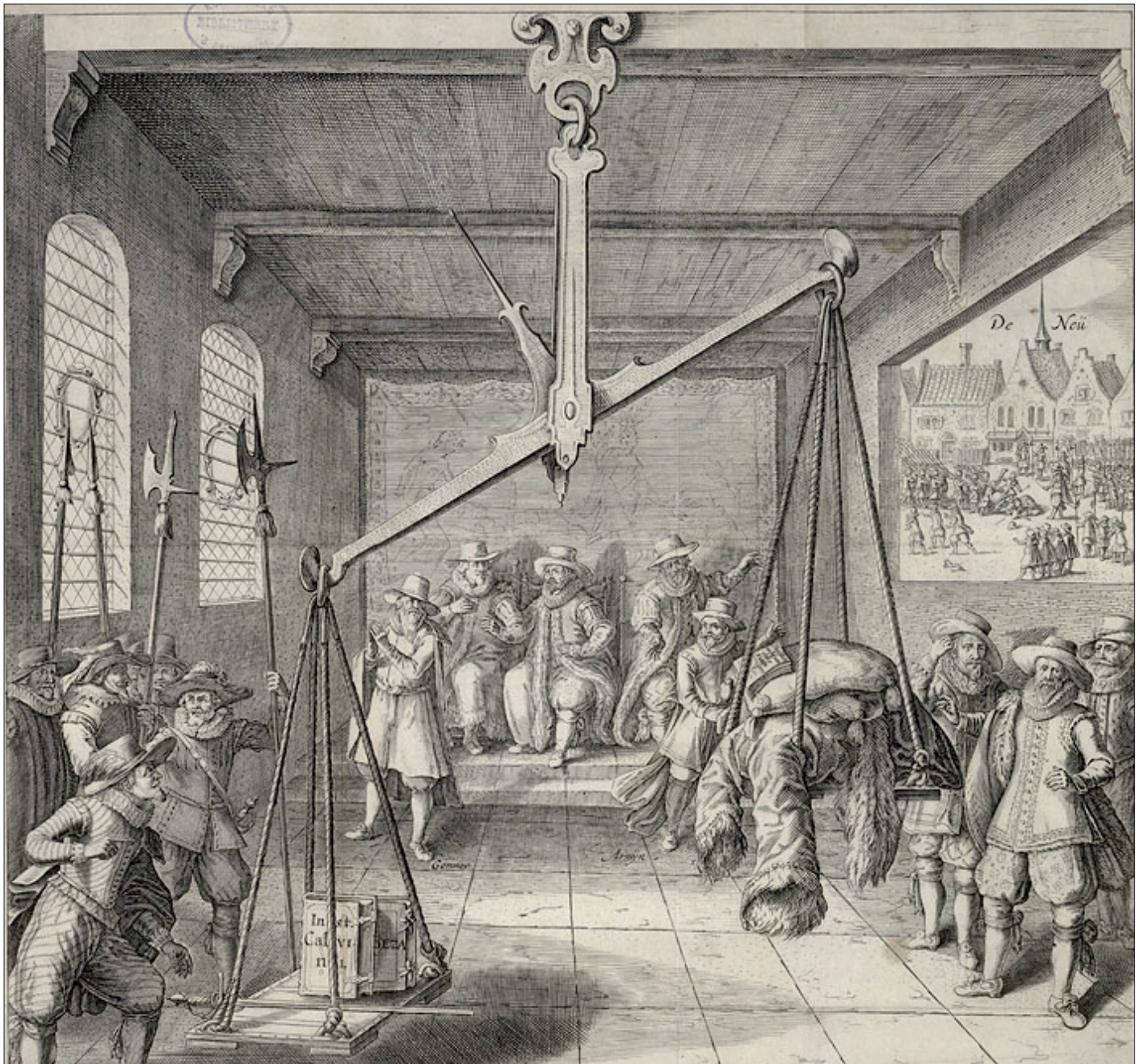
Aan de andere zijde moet de weleerwaarde praeses later dit brute optreden betreurd hebben en het ook betuigd hebben.

Dit theologische twistpunt groeit dan uit tot een perikel dat de gehele kerk raakt en niet minder de staat. De dwarsliggende Staten van Holland o.l.v. vO wen-

sen 'de kerk in het midden te laten' en verbieden over het geschilpunt te preken, Als de twisten blijven voortduren, kiezen de zoëven genoemde Staten de zijde der Remonstranten en verbieden de bijeenkomsten der Contra's buiten de officiële kerk.

Zo hebben de bestandtwisten duidelijk bewezen dat het Hollandse kerkvolk scherp reageert als het zijn recht van vrije eredienst bedreigd ziet. De calvinisten hebben het tijdens de Dordtse Synode getoond en de

Op de W A E G - S C H A E L ,

GOMMAR en ARMIJN te Hoof
 Dingen om het recht geloof,
 Teters ingebracht bescheyt
 In de VVaegschael wort geleyt,
 Daer GOMMAR arme knecht
 Hadd' het metten eersten slecht,
 Midts den schranderen ARMIJN
 Tegen BESAM en CALVIJN,

Leyd' den rock van d'Advocaet,
 En de kuffens van den Raedt,
 End' het brein dat geenfins scheet
 Idel van gefonde veen,
 Brivven die vermelden plas,
 's Heylich recht van elke Stadt:
 GOMMAR sach vast hier en gins,
 Tot soo lang mijn Heer de Pius

GOMMARS sta' die boven bingh,
 Trooste met sijn stale kling,
 Die soo swaar was van gewicht
 Dat al 't ander viel te licht:
 Doen aanbadt elk GOMMARS pop,
 End' ARMIJN die kreeg de schop.

Aan deze prent met het opschrift 'Op de jonghste Hollandtsche Transformatie' heeft Vondel later het gedicht 'Op de Waegschael van Holland' als bijschrift toegevoegd. De prent dateert waarschijnlijk uit het tumultueuze jaar 1618 van de gevangenneming van Van Oldenbarnevelt door het open venster is n.l. de afdanking der waardgelders te zien.

Remonstranten na de omwenteling in niet mindere mate.

Als gemoedelijke calvinist had Maurits besloten zich niet al te druk te maken om die predestinatieleer, maar na jaren van aarzeling en terughoudendheid kiest hij toch de zijde van de preciezen. Daarbij is weinig reden te veronderstellen dat hij zich hierbij

uitsluitend laat leiden door antipathie jegens vO of door inblazingen van diens vijanden. Wel hebben overwegingen van buitenlandse politiek hierin een rol gespeeld, we mogen echter zijn godsdienstige oprechtheid niet in twijfel trekken. De Haagse Contra's zijn het namelijk meer dan beu de scheldnaam van 'slijkgeuzen' langer eer te moeten aandoen door bij sneeuw of regen naar Rijswijk

Het afdanken der waardgelders door prins Maurits op de Neude te Utrecht, 31 juli 1618. De prins staat omgeven door wachten en officieren op de voorgrond, links en rechts ruiters. Op het midden van het plein gooien de waardgelders hun wapens en wapenrusting op een grote hoop, Pauwels van Hillegaert, 1627, doek, 98,5 x 171,2 cm, Rijksmuseum, Amsterdam.

te baggeren, waar hun als minderheid slechts een simpel kerkgebouw is toegewezen. Zij richten zich in hun nood tot Maurits en verzoeken dringend om een bedehuis in de stad. Daarbij spreekt de Prins over de Kloosterkerk - heden ten dage opnieuw heel actueel geworden i.v.m. Oranje-huwelijken en wat dies meer zij -.

Als staatsgebouw toenmaals enkele decennia ervoor als zovele kloosterinrichtingen in beslag genomen en voorlopig fungerend als geschutgieterij gaat deze een gewichtige rol spelen. Het neemt nog wel enige tijd voordat de Contra's op 9 juli 1617 de daad bij het Woord durven voegen en het gebouw 'kraken' en in allerijl een stel banken en een preekgestoelte timmeren. De volgende zondag kerkt de prins nota bene nog bij zijn rekkelijke hofprediker Wtenbogaert, die zich in zijn predikatie heftig uitspreekt tegen het houden van een Nationale Synode. Thuisgekomen voelt de Prins zich bij de nalezing gedrongen deze voorganger de les te lezen, zelfs ten aanhoren van zijn stiefmoeder Louise de Coligny.

De hugenootse gravin, vierde echtgenote van zijn vader, die immers sympathiseert met dominees' groepering.

Veertien dagen erna gebeurt er iets heel bijzonders: De Prins rijdt te paard, omgeven door een schitterende stoet van adjudanten en hofjonkers vlak langs Oldenbarnevelts woning naar de Kloosterkerk. De landsadvocaat moet tot zijn ergernis concluderen dat Maurits openlijk partij heeft gekozen en van zins is naast het Boek zijn kletterend zwaard in de weegschaal te werpen. Helemaal loopt het uit de hand als vO het bestaat als tegenzet in 1617 de Scherpe Reso-

lutie uit te vaardigen om stedelijke vroedschappen te machtigen eigen krijgsvolk (= waardgelders³) in te huren om onlusten te voorkomen. Hij moet zelfs overwogen hebben Frederik Hendrik met het opperbevel te belasten en zo tegen Maurits uit te spelen. Dit tegendraadse / buitensporige / doldriftige / robuuste besluit van de zijde der Staten van Holland en Utrecht, genomen op voorstel van vO omvat tevens de verklaring dat men voor eens en altijd zowel tegen elke nationale als zelfs gewestelijke Synode is, en nogmaals dat ieder soeverein is inzake de religie. Maurits beschouwt dit én als stadhouder én als legerleider als aantasting van zijn gezag, neemt dit niet en met steun der Staten-Generaal trekt hij ten strijde tegen die waardgelders. Wellicht herinnert u zich nog diens tocht naar de Neude in Utrecht?

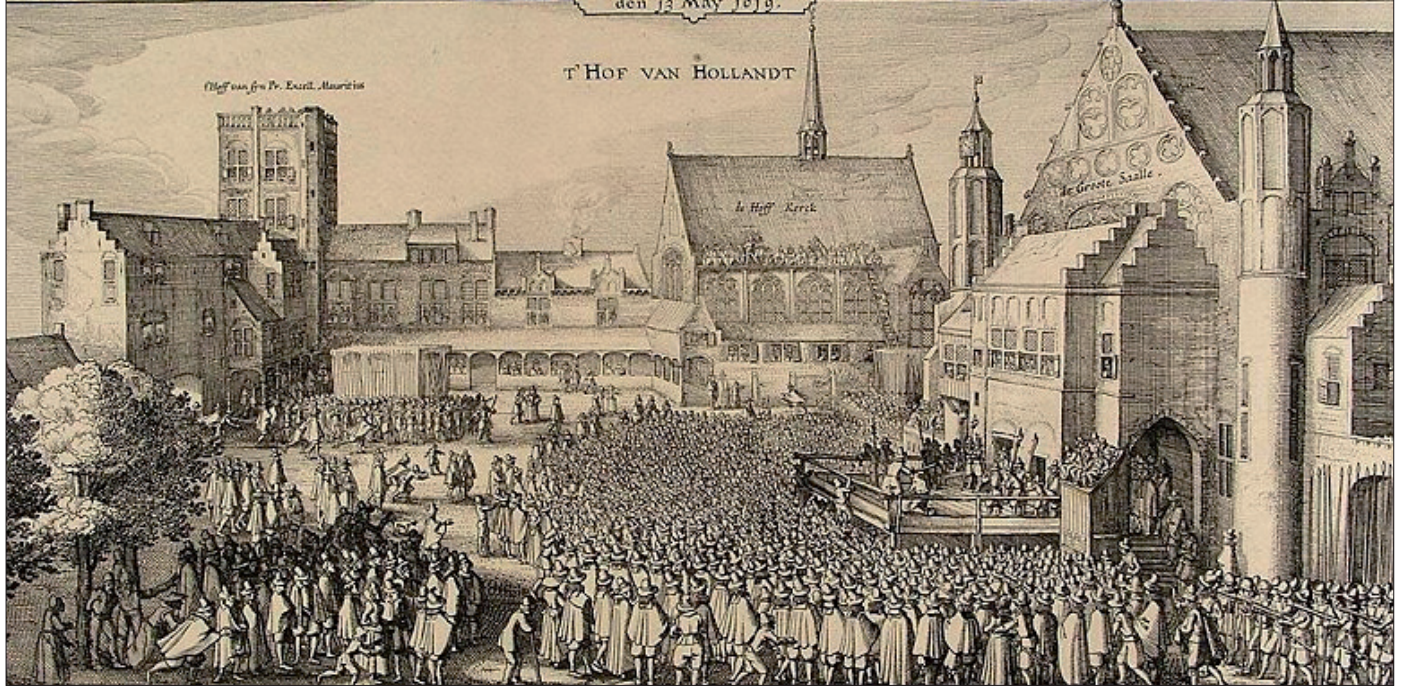
Jawel, onze grootscheeps levende hoogmogende vO heeft vanaf zijn landgoed, de heerlijkheid Stoutenburg te Amersfoort, een grove misrekening gemaakt en geraakt in de branding, d.w.z. krijgt zwaar tegenweer, 'dwars voor de boeg'.

Even tussendoor: niet zonder opzet gebruik ik deze termen, ontleend aan de zeemanstaal, omdat vO 16 jaar voordien mede de initiatiefnemer is geweest

³ Die rare term komt uit de Duitse soldatentaal als meer oorlogswoorden, zoals het genoemde krijgsvolk, ook ransel, vaandrig, vendel, schroot, etc. Dat waardgelder stamt van Wartegeld (= wachtgeld), d.w.z. die soldaten behoeven niet direct in actie te komen, maar worden wel betaald voor hun beschikbaarheid. We bezien het dicht en citeren er een paar regels uit: 'Gommer en Armijn te Hoof / Dongen om het recht Geloof / Yders ingebracht bescheyt / in de weeghschael wert geley't. De eerste had 't al niet breed, zijn inleg waren 2 folianten, waaronder Calvijns 'Institutie', maar nummer twee had behalve de 'rock van d'Advocaet en de kussens van de Raet', brieven en wat die meer zij, opgestapeld. Totdat de Prins diens zijde koos door de schaal die boven hing, te verzwaren met zijn 'staele kling. 'Doen aen-bad elck Gommers Pop, / En Armijn die kreegh de Schop'.

VSTITIE AEN IAN VAN OLDENBARNEVELT GESCHIED

den 12 May 1619.

van de oprichting der Vereenigde Oostindische Compagnie, die de Nederlanden wereldnaam heeft bezorgd. Ere wie ere toekomt!. Het inlegkapitaal bedroeg 6,5 miljoen gulden met de bedoeling om aan de felle concurrentie een einde te maken.

Van dag tot dag brokkelt de weerstand af die vO aan de nieuwe koers bieden kan, terwijl de toon van pamfletten gemener en vernederender wordt. Daarbij laat de gezondheidstoestand van vO te wensen over en overweegt hij ernstig ontslag te vragen, maar de aarzeling blijft. Zijn getrouwen, voormannen van de regentenpartij, zien terecht in dat het dan met hun invloed gedaan zou zijn.

Maurits gaat metterdaad over tot daden. Onverhoeds trekken diens troepen naar Utrecht, het oranje-blanje-bleu wappert vrolijk in het prille morgenlicht: de Unie is in gevaar! Van Nassau voorop heeft zo'n tocht nog nimmer gemaakt, de stijfkoppige vO heeft het zover gedreven dat er zelfs een burgeroorlog van kan komen. Maurits militairen trekken ongehinderd naar de Neude, waar de Stichtse waardgelders opgesteld staan hoewel dat Ledenberg, als ziel van de anti-democratische regentenpartij + secretaris der Staten van Utrecht, laatste verbitterde pogingen heeft gedaan om een gewelddadig verzet te organiseren. Verder is aanwezig Hoogerbeets, die als pensionaris van Leiden deel uitmaakt van de deputatie der Staten van Holland, ol.v. Hugo de Groot, die tot protest oproept, maar wiens pleidooi weinig effect sorteert bij de aangetreden compagnieën waardgelders, want als de Prins de amateur-soldaten daarop gelast hun wapens neer te leggen, gehoorzamen zij prompt en beslecht de Prins daarmee kort en bondig het pleit.

In augustus 1618 krijgt Maurits van de vergadering der Staten-Generaal volmachten, die hem tot onbestreden alleenheerser maken, alleen Holland is afwezig. Hij verspilt geen tijd, hier evenmin als bij een veldtocht. Als Hollands Advocaat ondanks gewaarshuwd te zijn in zijn koets het Binnenhof oprijdt, houdt een kamerheer het rijtuig staande en meldt dat

de Prins hem wil spreken. De 71-jarige baas stapt uit, gebogen en leunende op zijn stockske.

Stockske van Van Oldenbarnevelt, Noord-Nederland, 1600 tot 1625, hout, ijzer, ivoor, hoogte: 96.0 cm, Rijksmuseum, Amsterdam.

Zodra hij de voorhal betreedt, wordt hij in naam der Staten-Generaal subiet onder arrest gesteld.

Evenzo vergaat het Hugo de Groot, Hoogerbeets en Van Ledenberg,

Een buitengewone rechtbank van 24 leden: twaalf Hollandse (voor een deel ware vijanden van de beklagde) en twee per gewest. Op het doodvonnis dat werd uitgesproken, antwoordde hij: "Is dat het loon voor 43 jaren trouwe dienst aan het volk?" Zo heeft mede die pamflettenoorlog duidelijk effect gesorteerd – waarschijnlijk ook op Maurits - en geholpen rondom vO het klimaat van wantrouwen te scheppen dat ten slotte zijn ondergang inluidt.

Van gratie vragen wilde vO niet horen, dat immers zou wijzen op schuld bekennen, en dat weigerde hij. Iets waarop o.a Maurits nog wel gehoopt had.

Tijdens de zittingen moet het genoemd trio het onverkwikkelijke schouwspel vertoond hebben van mensen die proberen vrijwel alle verantwoording af te schuiven van zichzelf op de leidsman. Zij krijgen levenslang met verbeurdverklaring van alle goederen. De Utrechtenaar Van Ledenberg heeft zijn gezin tevergeefs dit laatste trachten te besparen door in de gevangenis zich van het leven te beroven.

Hoogerbeets is kort voor zijn overlijden in 1625 om gezondheidsredenen vrijgelaten.

We nemen het fragment van de terechtstelling over

uit Jaap ter Haars 'De Geschiedenis van de Lage Landen':

"O God, wat komt er van den mens"; mompelt Oldenbarnevelt als hij het schavot betreedt. Daar ziet hij zijn doodkist van ongeschaafd hout - haastig gehaald bij een kistenmaker in de buurt. Een kussen om op te knielen is er niet. "Zal ik een stoel halen?", vraagt de provoost-geweldige, Carel Nijs. Oldenbarnevelt knielt neer op de blote planken. Dominee Lamotius bidt, eindigt met het Onze Vader. Op het plein bidden de 3000 toeschouwers dat gebed ernstig en bewogen mee.

Het is doodstil, als de 71-jarige advocaat zijn tabberd en wambuis uittrekt. Fier en onvervaard tot het laatst richt hij zich tot het volk rondom. "Mannen, geloof niet dat ik een landverrader ben. Ik heb oprecht en vroom gehandeld, als een goed Patriot. Ende die zal ik sterven". Hij trekt zijn slaapmuts over zijn ogen, loopt naar de hoop zand, die zijn bloed moet opvangen. Op dat zand knielt hij neer. "Jezus Christus zal mijne Leidsman zijn. Heere God, Hemelse Vader, ontvangt mijne geest!". Dan tot de beul: "Maek 'et kort, maek 't kort!". Hij buigt het hoofd. Een blok is er niet. Hij vouwt zijn handen op borsthoogte. Het zwaard flitst trefzeker door de lucht en zwiept het hoofd én twee vingers van het lichaam weg....

Een complot tegen Maurits' leven wordt openbaar drie jaar na vO's executie. De aanstichters zijn diens zonen: Willem, heer van Stoutenburg en West-Souburg; de tweede is Reinier van Groenevelt, gouverneur van Bergen-op-Zoom, Brandwijk en Gijbeland, benevens Hoogheemraad van Delfland.

Willem van Oldenbarnevelt, heer van Stoutenburg en West-Souburg, anoniem, 1634, paneel, 38.3 x 28.7 cm, Rijksmuseum, Amsterdam.

Uiteraard hadden ze die ambten, waarnaar ze vernoemd waren, bij vaders dood verloren. Dit duo had met hulp van een paar geestverwanten die moordplannen gesmeed. De opzet wijst op diepgaande verbittering tegen het harde vonnis, maar door gebrek aan terroristische bedrevenheid der samenzweerders gaat het faliekant mis. De door hen ingehuurde zeelieden, die te verstaan kregen dat 'de zaak van het uiterste staatsbelang was' vonden de opdracht wel wat vaag en verdacht voorkomen, dus stellen zij zich in verbinding met Haagse heren, waardoor de opzet uitlekt

Willem ziet kans te ontkomen en het grondgebied van de vijand te bereiken, waar hij in Spaanse dienst treedt. Broer Reinier rept zich naar de kust, maar vindt geen schip dat hem naar Engeland kan brengen. Als visser verkleed bereikt hij nog Vlieland, maar wordt ontmaskerd en naar Den Haag getransporteerd. Aldaar luidt na berechting het vonnis: doodstraf. Noch oprecht berouw, noch de bede van moeder brengen daarin verandering. Zijn misdaad is dat hij aan zijn broer Willem geld had verschaft voor de aanslag op de Prins; dat kostte vier jaar na vaders dood ook hem en andere medeplichtigen in Den Haag de kop.

De remonstrants gezinde auteur Brandt - reeds in vorige artikelen zijdelings genoemd i.v.m. de Leersen - vertelt in zijn knappe Vondelbiografie hoe Joost krap zes jaar nadien - het was immers een heikel onderwerp - naarstig op zoek ging naar enige aloude historie, 'onder welke schorse hij 't nieuwe treurspel mocht verbergen, nl. de terechtstelling van Oldenbarnevelt. Uiteindelijk vond hij een navenant voorbeeld in de Griekse mythologie: ene Palamedes, die onder deksel van het oog naar de vijand gewend

Reinier van Oldenbarnevelt, gouverneur van Bergen-op-Zoom, Brandwijk en Gijbeland, benevens Hoogheemraad van Delfland (1588-1623), gravure van Crispijn van de Passe, 17^e eeuw.

geld genoten had, daardoor bij het gemene volk in haat gebracht en tot onvergoedbare schade van geheel het land gedood'.

Heel langzaam kwam uit het wrokkende brein dat heftige hekelspel 'Palamedes' in wording, dat hij de ondertitel meegaf: 'oft Vermoorde onnooselheyd' (= onschuld).

En het geschiedde, zo verhaalt Geeraerd in zijn Vondel-biografie (1683) als een der trouwste bezoekers van deze poëet dat hij hem in zijn 88-ste levensjaar hoorde vertellen hoe hij op een morgen met vlijt aan dit werk arbeidende, zijn vrouw onder aan de trap hoorde roepen: "Man, de Prins leit en sterft" en dat hij haar tot antwoord toeriep: "Laat hem sterven, ik belui hem vast".

Dit zou de 'harpoenerende' Prins der Dichters opbreken. Vondel neemt stelling in de godsdienstig-politieke strijd, die enige jaren terug geleid heeft tot dat tragische hoogtepunt of beter gezegd: dieptepunt. Hij dorst, toen het stuk *door den druk gemeen* (= publiek) gemaakt was, het huis niet te houden en zocht eerst onderdak bij zijn zwager en schoonzus, doch dezen hem begrauwend over zijn schrijfsucht zocht hij erna elders lijfsherberging.

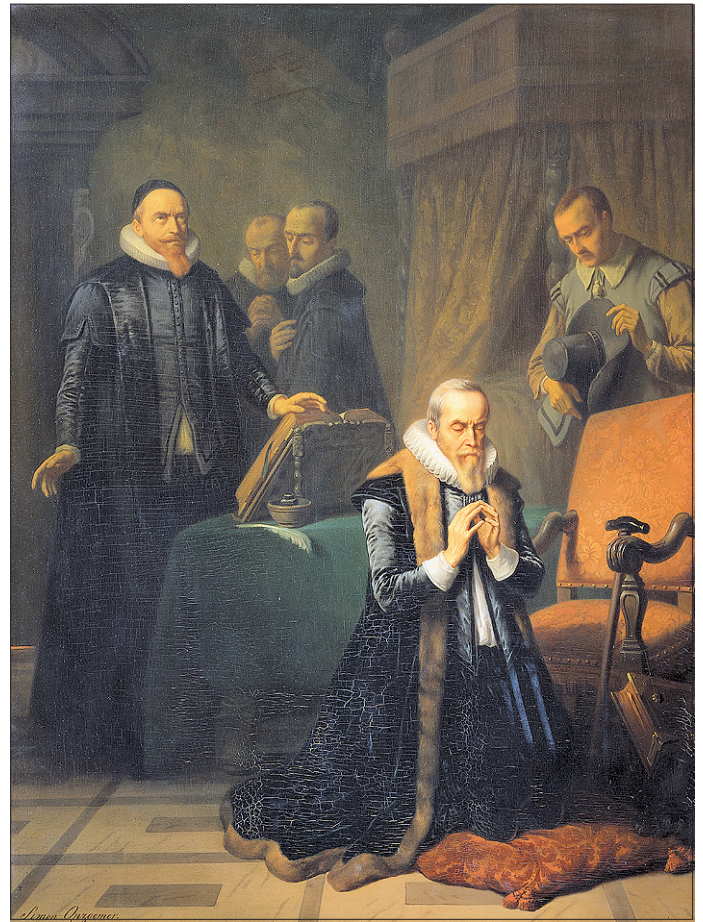
Evenzo wijst Vondel met opgeheven vinger naar Oldenbarnevelts rechters, de *vadermoorders*, die hij uitmaakt voor *Bastervierschaer* en houdt een soort requiem voor *ons Bestevaer, met afgeleefden strot, te verwen 't Hofschavot'* en spreekt hem nogmaals met die erenaam aan in het hekeldicht 'Roskam' 'O beste Bestevaer! wat waert ghy Holland nut; / Een styl des raeds, doen 't lijf van 't stocksken werd gestut'. In een ander dicht: 'Op het Stockske van Johan van Oldenbarneveld', zegt hij van deze Vader des Vaderlands' vragenderwijs vol begrip 'Wie ging zoo krom gebukt, nooit krom?'

Portret van Vondel door Ph. Koninck, 1665.

Waarde medelezers, wilt u s.v.p. herlezen Jaap ter Haars ontroerende middenstukje. Om daarbij nog even stil te staan bij de laatste woorden die vO op het Binnenhof te 's-Gravenhage heeft gericht tot het

saamgestroomde volk. En voeg eraan toe het loffelijk getuigenis dat opgetekend staat in het Resolutiënboek der Staten van Holland: "Een man van groten bedrijve, arbeidzaamheid, geheugen en beleid, ja buitengewoon in alles; die staat, zie toe, dat hij niet valle, en zij God zijn ziele genadig. Amen".

Simon Opzoomer, *Het laatste ochtendgebed van Johan van Oldenbarneveldt*, ca. 1849, olieverf op doek, 108 x 64 cm. Rijksmuseum, Amsterdam.

Slotsom: onze Johan, een vat vol tegenstrijdigheden, is met eerbied gesproken een moeilijk portret te noemen, wat ook geldt voor mijn proeve. Daarom besluit ik mijn poging met een verwijzing naar de aardige biografie, die Theun de Vries over hem heeft geschreven. Op de laatste pagina staan een paar wat langademiige zinnen: "Hij gaf zijn energie en veelzijdige talenten aan het denkbeeld van een onafhankelijk Nederland, en verzette zich met hand en tand, zodra het om een natuurlijke onvermijdelijke binnenlandse ontwikkeling van dezelfde strijd ging. Hij was een Geus, die het geuzendom verloochende, toen het een gevaar dreigde te worden voor de regentenpartij, waarvan men hem een vader noemen kan. Hij beleed het calvinisme, maar trachtte als een humanist te leven, en onderschatte zo de betekenis en de zin van het calvinisme in de revolutie tegen Spanje".

IOAN VAN OLDENBARNEVELT RAET PENSIONARIS VAN HOLL., en WESTVRIESL.

*Dit's OLDENBARNEVELT; die, in den Kriyg en Vrede,
Syn goet, en bloet, ten dienst van't Vaderlandt bestede;
Die Hollants eer bewaarde en voor haer vryheyt sprak;
Die Spanijens dwinglandy en MAURITS hoogmoet brak;
Die gelt verschafte en Raadt: die zonder schuldte mogt sneven,
En op het Hof-schavot verlaaten Kopp en Leven;
Verdoemt, van Bastaarde-Raad, als was hy een verrain;
Die god de wraak beval; en stierf; Staats Martelaar.*

C. de Pas sculp. et exc.

Het stockske van Johan van Oldenbarnevelt, vader des vaderlants

Herman Beckmann

*Myn wensch behoede u onverrot,
O stock en stut, die, geen' verrader,
Maer 's vrydoms stut en Hollants Vader
Gestut hebt op dat wreet schavot;
Toen hy voor't bloedigh zwaert most knielen,
Veroordeelt, als een Seneka,
Door Neroos haet en ongena,
Tot droefenis der braefste zielen.
Ghy zult noch, jaeren achter een,
Den uitgangk van dien Helt getuigen,
En hoe Gewelt het Recht dolf buigen,
Tot smaet der onderdruckte steên.
Hoe dickwyl streckt ghy onder 't stappen
Naer 't hof der Staeten stadigh aen
Hem voor een derden voet in 't gaen
En klimmen, op de hooge trappen:
Als hy, belast van ouderdom
Papier en schriften, overleende,
En onder 't lastigh lantspack steende!
Wie ging, zoo krom gebuckt, noit krom!
Ghy ruste van uw trouwe plichten,
Na 'et rusten van dien ouden stock,
Geknot door 's bloetraets bittren wrock:
Nu stut en styft ghy noch myn dichten.*

Joost van den Vondel

Johan van Oldenbarnevelt werd op 13 mei 1619 in de ochtend op het Haagse Binnenhof onthoofd. Hij steunde op zijn beroemd geworden stokje toen hij het schavot beklom.

Dankzij het gedicht van Joost van den Vondel werd het 'stockske' onderdeel van de Nederlandse geschiedenis. Er zijn op het ogenblik tenminste vier 'originale' stokjes bekend.

Hoogstwaarschijnlijk bevindt zich het echte stokje in de verzameling van de Universiteitsbibliotheek in Amsterdam. Het stokje was in het bezit van de dichter Jacob Westerbaen, die getrouwd was met de steenrijke Anna Weytsen, vrouwe van Brantwijck en Gijbelant en weduwe van Oldenbarnevelts oudste zoon Reinier. Deze, zijn broer Willem en de remonstrantse predikant Slatius pleegden een aanslag op het leven van prins Maurits. De aanslag mislukte en Reinier van Oldenbarnevelt en de predikant Henricus Slatius werden in 1623 in Den Haag onthoofd. Willem van Oldenbarnevelt wist te vluchten naar Spaans Vlaanderen.

Jacob Westerbaen heeft het stokje en twee gedichten,

Jacob Westerbaen (1599- 1670).

een van hemzelf en een van zijn vriend Joost van den Vondel altijd bewaard en in het begin van de negentiende eeuw werden het stokje en de twee gedichten geschonken aan de Universiteitsbibliotheek in Amsterdam.

Het Rijksmuseum in Amsterdam bezit twee stokjes en het museum Flehite in Amersfoort is in het bezit van het vierde stokje.

In het nog niet verbouwde Rijksmuseum waren de twee stokjes en het zwaard waarmee Johan van Oldenbarnevelt werd onthoofd in een vitrine te zien.

Dit zwarte stokje heeft al heel wat discussie op gang gebracht. Is het of is het niet de échte wandelstok van Johan van Oldenbarnevelt, het 'stokske' waarmee de raadspensionaris het schavot beklom, waar hij zou worden terechtgesteld? Verschillende musea claimen in het bezit te zijn van het originele exemplaar...

Joost van den Vondel (1587 –1679).

Siet sone dit heb' ick seer lange gheweten dat die groote Vissen de cleyne eten (2)

Herman Beckmann

In het eerste nummer van het Nieuwsblad van jaargang 19 (2008) besprak ik een pentekening van Pieter Bruegel en een tweetal gravures die gemaakt zijn door Pieter van der Heyden en Claes Janszoon Visscher met deze pentekening als voorbeeld. In het Rijksprentenkabinet in Amsterdam bevindt zich een tweede gravure gemaakt door Claes Janszoon Visscher, die op het eerste gezicht bijna identiek is aan de gravure die werd besproken in het eerste nummer van jaargang 19.

Doch een nadere beschouwing van deze gravure leert ons dat we hier te doen hebben met heel iets anders. Dit is namelijk een spotprent op de val van Johan van Oldenbarnevelt en de remonstranten in 1619.

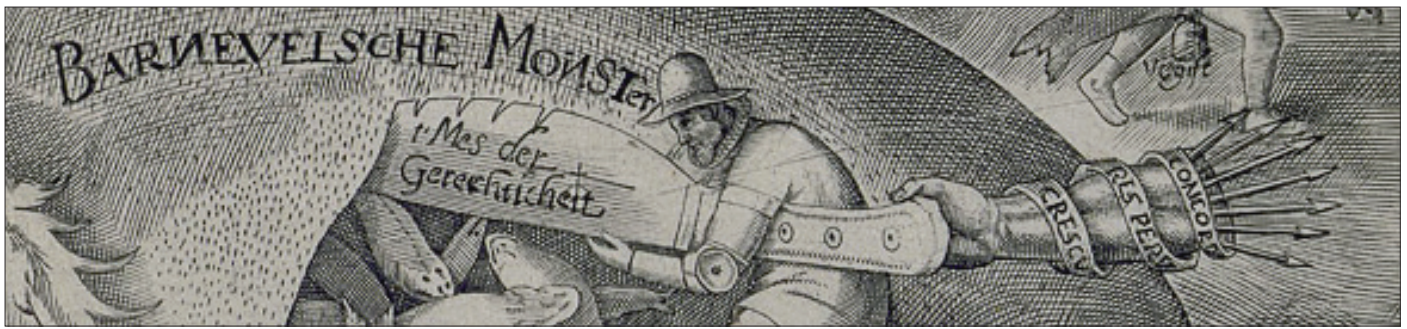
In het midden van de prent snijdt prins Maurits met het mes der Gerechtigheit een grote vis 'Barnevelsche Monster' open. Maurits wordt geholpen door een (sterke) arm die uitmondt in een pijlenkoker met daarin de zeven pijlen van de Nederlanden, verenigd in de Unie van Utrecht (1579). Om de arm zit een tekstband waarop flarden van de spreuk *Concordia*

*res parvae crescunt*¹ staan. Achter de vis staat een man met een drietand op een ladder. Bij de ladder staat de tekst 'Oude Leer'. Deze tekst kan op de ladder slaan, maar ik vermoed dat hier gerefereerd wordt aan het contra-remonstrantisme, een calvinistische stroming, waarvan de naam ontleend is aan het verzet tegen de remonstranten².

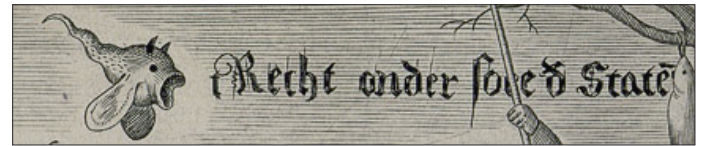
1 *Kleine zaken groeien door eendracht.* Dit is de zinspreuk van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden. De spreuk is ontleend aan de Romeinse geschiedschrijver Salustius (87 voor Chr. - ong. 35 na Chr.) in zijn werk "De bello Jugurthino" over de oorlog van de Romeinen tegen de Numidische koning Jugurtha.

Vanaf het eind van de 16e eeuw wordt het begin van de zinspreuk regelmatig aangetroffen op Nederlandse munten, b.v. op de Leicester-rijksdaalder uit 1596. Met dank aan Ds. G. Hamoen.

2 Na de executie van Johan van Oldenbarnevelt delfde op de Synode van Dordrecht (beide in 1619) de remonstrantse richting ten gunste van de contra-remonstranten het onderspit en werd de contra-remonstrantse stroming de officiële leer in de Gereformeerde Kerk in de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden.

Uit de bek van het 'Barnevelsche Monster' komen vissen met de namen van de bekendste remonstranten: Adolph van Waell van Moersbergen, burgemeester van Utrecht, Grotius (Hugo de Groot), pensionaris van Rotterdam. Zijn naam is in spiegelschrift gegraveerd. Rombout Hoogerbeets, pensionaris van Leiden. Gilles van Ledenberg, secretaris van Utrecht. In het water zwemmen twee vissen: Vortius die predikant was in Amsterdam en Johannes Wtenbogaert, predikant en prozaschrijver. Naast de grote vis zit een Nassouschen Visscher die probeert 'remonstrantse' vissen aan de haak te slaan.

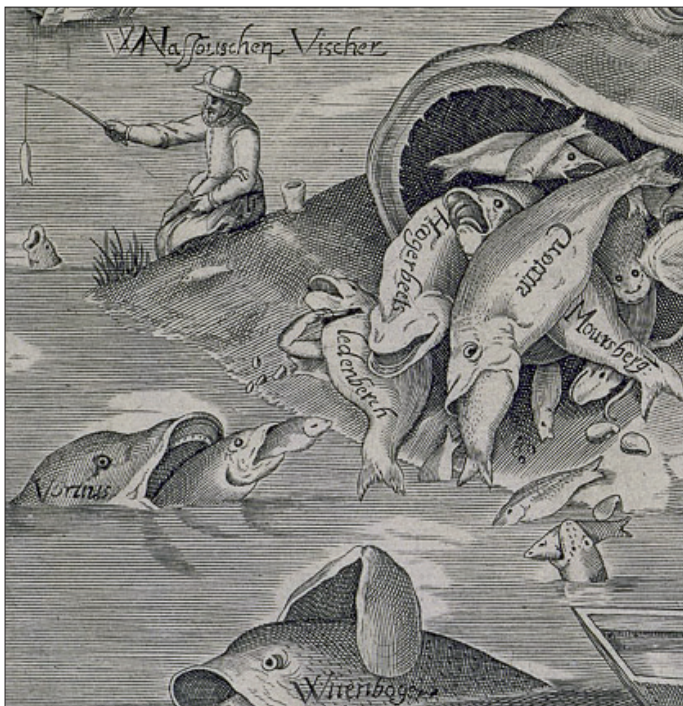

Boven de man met de drietand op de ladder staat 't Recht onder State(n). De betekenis van deze spreuk ontgaat mij.

Wat gebeurde er met Johan van Oldenbarnevelt, Adolph van Waell van Moersbergen, Grotius (Hugo de Groot), Rombout Hoogerbeets, Gilles van Ledenberg, Vortius en Johannes Wtenbogaert? Johan van Oldenbarnevelt werd op 13 mei 1619 op het Binnenhof in Den Haag op 71-jarige leeftijd onthoofd, nadat hij ter dood veroordeeld was op 12 mei 1619 wegens hoogverraad en landverraad. Hoogverraad vanwege het verstoren van de binnenlandse orde door het inhuren van waardgelders³, die niet onder het bevel van Maurits stonden en het niet optreden tegen dwaalleren in de kerk en landverraad vanwege zijn vermeende Spaans gezindheid.

Adolph van Waell van Moersbergen behoorde tot de staatsgezinde partij in de politiek, de zogenaamde Loevesteinse factie. Om die reden werd hij door toedoen van prins Maurits in 1618 uit de ridderschap gezet. Hij vluchtte naar het stamslot van zijn

³ Een waardgelder is een soort huurling. Het woord komt van het Duitse woord *wartegeld* wat wachtgeld betekend. In de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden waren in de 16e en 17e eeuw de waardgelders huurkorpsen die door de bestuurders van steden werden aangesteld ter bescherming van de stad. Het aanstellen van waardgelders ontstond aan het begin van de Nederlandse opstand. Volgens Johan van Oldenbarnevelt had men ze reeds in het jaar 1583, na den aanslag van de Hertog van Anjou op Antwerpen, te Rotterdam ingevoerd, omdat *er onder de burgerij aldaar, groten lust was tot de Française, zodat men daar over beluchtende was enige populaire commotie ooft' hatelijkheden en daar en begreep dat men dezen best en insgelijks zou voorkomen niet door de schutterijen en met wapenen van de inwoners, maar door het in soldij nemen van enige luiden van wapenen, tot assistentie van de wettelijke autoriteit.* In augustus 1617 werd door de Staten van Holland een *Scherpe Resolutie* aangenomen; deze resolutie gaf de steden in Holland de mogelijkheid om eigenhandig, en op kosten van de staten, waardgelders aan te nemen om onlusten te voorkomen. In de praktijk was de resolutie gericht tegen de contraremonstranten, die een opstandige aanhang onder de bevolking van de steden hadden. Hiermee ondermijnde men echter het gezag van prins Maurits, de opperbevelhebber van het leger. Dit was voor prins Maurits dan ook niet acceptabel en hij begaf zich op 31 juli 1618 naar Utrecht om daar op de kermis van Utrecht de waardgelders weer af te danken. Bron: Wikipedia.

Op de achtergrond ligt een vis op een eilandje voorzien van de tekst Barnevelt. Achter het eilandje ligt een ommuurde stad Utrecht met de Domtoren. De reden dat Utrecht is afgebeeld is dat zowel Adolph van Waell van Moersbergen en Gilles van Ledenberg afkomstig waren uit Utrecht. Rechts van Utrecht ligt 's-Gravenhage, een verwijzing naar de plaats waar Johan van Oldenbarnevelt werd geëxecuteerd.

moeder, Merveld bij Dulmen in het bisdom Munster, maar werd daar op last van de Staten-Generaal gevangen genomen en eerst naar Zutphen en later naar Den Haag gevoerd. Hij kreeg gratie op voorwaarde dat hij een maand in huisarrest zou doorbrengen op Moersbergen en daarna tenminste zes jaar in ballingschap zou gaan buiten de Republiek. In 1619 vertrok Adolph naar Holstein, werd er opperrechter van Friedrichstadt en keerde daarna naar Moersbergen⁴ terug waar hij in 1636 overleed. Paul Will heeft uitvoerig *De levensweg van Hugo de Groot* in het artikel elders in dit blad beschreven. Zowel Hugo de Groot als Rombout Hoogerbeets werden tot levenslang veroordeeld en hun goederen werden geconfisceerd. Ook Rombout Hoogerbeets werd op Loevestein opgesloten. Zijn vrouw overleed in 1625 op het kasteel en enige weken na zijn 'vrijlating' in 1626 overleed Hoogerbeets zelf. Gilles van Ledenberg hing zichzelf uit wanhoop op in zijn cel in de Gevangenpoort in Den Haag in de nacht van 28 september op 29 september 1618 voordat het tot een proces kwam. In mei 1619 werd hij

postuum ter dood veroordeeld. Zijn kist met lichaam werd opgehangen aan de galg. Later werd hij in het geheim begraven in de kapel van het Slot Zuylen bij Utrecht.

Conrad Vorstius werd in 1619 door de Synode van Dordrecht veroordeeld voor zijn Remonstrantse sympathieën. Op 27 juni van dat zelfde jaar werd hij uit de Verenigde Republiek uitgewezen. Hij dook voor drie jaar onder in Utrecht. In 1622 werd hij predikant in het Duitse Friedrichstadt waar hij op 29 september stierf.

HET LYK VAN GILLIS VAN LEDENBERG, BUITEN S'GRAVENHAGE IN EEN KIST OPGEHANGEN. A^o 1619.

4 Het kasteel Moersbergen is gelegen aan het eind van de Moersbergselaan in de gemeente Doorn, ongeveer 1 km ten zuiden van de weg Doorn-Driebergen. Het ligt evenals Huis Doorn aan de voet van de Utrechtse Heuvelrug aan de rand van het ontginningsgebied ten noorden van de Goyerdijk.

Johannes Wtenbogaert, detail van een schilderij van Rembrandt. Rijksmuseum, Amsterdam.

Johannes *Wtenbogaert* was een belangrijke figuur in de Nederlandse kerkgeschiedenis van de Gouden Eeuw. Niet alleen was hij de hofprediker van prins Maurits, ook was hij een leider bij de Remonstrantie van 1610. Eén van de punten uit het proteststuk dat werd neergelegd bij de Staten-Generaal was dat er verscheidenheid in religieuze opvatting mogelijk moest zijn. Tijdens de wapenstilstand in de Tachtigjarige Oorlog raakte hij in conflict met de orthodoxe

prins Maurits en hij viel in ongenade bij de stadhouder. Na de gevangenneming van Johan van Oldenbarnevelt vluchtte hij het land uit. In 1626, na de dood van prins Maurits, keerde hij weer terug naar Nederland, waar hij ook weer predikant werd. Hij was de beschermheer van Jan Lievens, die hem ook schilderde. Hij overleed op 87-jarige leeftijd in Den Haag.

Het geslacht Verhagen

Hans van den Heuvel

Min of meer terloops is in dit blad¹ al enkele malen melding gemaakt van leden van het geslacht Verhagen, die in onze regio in bestuurlijk opzicht een rol hebben gespeeld. In dit artikel wordt de eerder verstrekte informatie in historisch perspectief geplaatst, mede om te voorkomen dat de bomen het uitzicht op het bos benemen.

Herkomst

Het geslacht Verhagen is afkomstig uit Veen in het Land van Heusden en Altena, waar Philippus Verhagen in de eerste helft van de zeventiende eeuw ter wereld kwam (de exacte geboortedatum kon niet achterhaald worden). Hij was gehuwd met de eveneens uit Veen afkomstige Jenneke van Rijswijck. Het echtpaar had twee zoons, Thomas en Otto, geboren op respectievelijk 6 maart 1678 en 3 december 1679.

De jongste zoon trad in het huwelijk met Anna (of Anneken) van As. Zij kregen een dochter en drie zoons, van wie de jongste, de op 14 november 1711 in Veen geboren Philippus, anders dan zijn broers een wat langer leven beschoren was. Hij wordt in de annalen vermeld als schout en secretaris van Veen en Aalburg, schout in het Land van Heusden en heemraad van het Waterschap “Hooge Maasdijk van Stad en Lande van Heusden”.

Philippus Verhagen en zijn bijna negen jaar jongere, uit Dordrecht afkomstige vrouw Anna Roos kregen in de periode van 18 februari 1739 tot 3 april 1763 niet minder dan veertien kinderen: tien dochters (Anna Cornelia, Jenneke, Johanna Margrita, Helena, Gerardina, Sophia Gerardina, Johanna, Gardiaan, Anna en Jacoba Apollonia) en vier zoons (Otto, War-nardus, Johannis en Jan). Beiden overleden in Veen: de man op 13 april 1775 en de vrouw ruim vijf jaar daarna.

Nederlands Hervormde Kerk in Veen, bestaande uit een tufstenen Romaans schip. In de 13^e eeuw met bakstenen travee westwaarts verlengd, waartegen een zware, vlak opgaande bakstenen toren in welke benedenruimte een koepelgewelf. Laat 13^e eeuwse rechtsgesloten koor en 15^e eeuwse dwarsarm tegen de zuidkant van het schip. Inwendig houten tongewelven. 17^e Eeuwse kansel en doophek. Twee 18^e eeuwse herenbanken.

In 1961-1963 gerestaureerd, waarbij de verbouwingen van 1833 en 1859 ten dele ongedaan zijn gemaakt.

¹ De edities 2004 - 4, 2007 - 2 en 2007 - 3.

De oudste dochter trouwde op 25 april 1758 met de in Gorinchem geboren Gijsbert Metman. De plechtigheid werd ten huize van de ouders van de bruid voltrokken, wat er toe leidde dat “werd vergeten het huwelijk in het trouwboek te noteren”. De nakomelingen van het echtpaar gingen in een latere fase de naam “Verhagen Metman” voeren. Een van hen, de op 20 juni 1836 in Den Haag geboren Philippus (Flip) Verhagen Metman, was van 1 mei 1875 tot 22 januari 1908 burgemeester van Rijswijk (ZH), nadat hij dit ambt eerder gedurende drie jaar in Maasland

Ph. Verhagen Metman, †

Den 22^{en} Januari overleed te Rijswijk (Z.-H.) in den ouderdom van ruim eenenzeventig jaar de heer **PH. VERHAGEN METMAN**, burgemeester dier gemeente. Na een zestienjarig verblijf in Indië in 1872 als burgemeester te Maasland benoemd en in 1875 als zoodanig te Rijswijk, heeft hij zich in zijn ruim dertig-jarig burgemeesterschap te dier plaatse, bij alle partijen weten bemind te maken door zijn human en rechtvaardig bestuur. Met hem is een man heengegaan, die veel heeft gedaan voor het dorp, dat hem lief was geworden.

had bekleed. In de eerste gemeente is een zijstraat naar hem genoemd van de Haagweg, de brede verbindingsweg tussen Den Haag en Ypenburg.

Burgemeester Verhagen Metman baarde in Rijswijk enig opzien toen ter gelegenheid van een bezoek van Koning Willem III (1817-1890) aan deze gemeente van zijn negen dochters er drie in het rood, drie in het wit en drie in het blauw werden gehuld en door hun vader in deze uitdossing voor het woonhuis van het gezin werden geposteerd.

De op één na oudste dochter was getrouwd met de uit Hedel afkomstige ds. Jan Juyn. Hij stond als predikant achtereenvolgens in Vuren en Dalem en Engelen. Na zijn emeritaat vestigde ds. Juyn zich met zijn vrouw in 's-Hertogenbosch, waar beiden ook zijn overleden.

De op één na jongste dochter was de vrouw van de in 's-Hertogenbosch geboren Jacob Meurs, secretaris van Sint Michielsgestel en notaris aldaar. Jacob kocht in 1804 het buiten “de Kleine Ruwenberg” te Sint-Michielsgestel van Arnoldus des Tombes. Hij overleed op 29 februari 1844 te Schoonhoven op de voor die tijd zeer hoge leeftijd van 91 jaar. Zijn bijna vijf jaar jongere vrouw was op 18 juli 1833 overleden te Gorinchem.

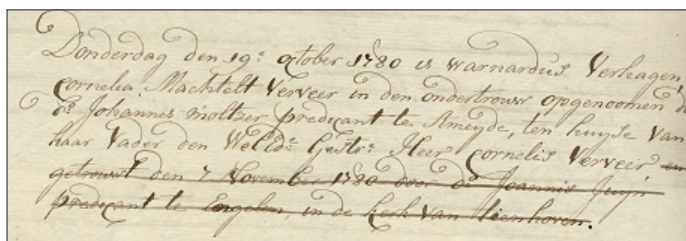
Het buiten “de Kleine Ruwenberg” te Sint-Michielsgestel.

Haar op 3 april 1763 geboren jongste zuster was daar al veel eerder overleden, en wel op 24 december 1803. Zij was getrouwd met de in Gorinchem geboren en daar ook overleden Willem Mekern, die in deze gemeente notaris, procureur en weesmeester was.

De gezusters Johanna Margrita, Helena, Gerardina, Sophia Gerardina, Johanna en Adriana overleden ongehuwd, van wie Gerardina op zeer jonge leeftijd. Allen werden begraven te Veen, met uitzondering van de op 12 september 1750 geboren Johanna, die begin april 1820 ten grave werd gedragen te Ameide, waar haar broer Warnardus te dien tijde woonde.

Warnardus Verhagen

Warnardus Verhagen, heer van Jaarsveld, geboren te Veen op 22 maart 1754 en overleden te Ameide op 22 augustus 1832, neemt in dit artikel een centrale plaats in, omdat hij in onze regio een lange reeks publieke functies vervulde. Zo was hij secretaris, schout en gadermeester² van Tienhoven, secretaris, schout, gadermeester en erfhuismeester³ van Ameide, drost, schout en stadhouder der leenen van Jaarsveld en baljuw, burgemeester en secretaris aldaar, president van het kanton Ysselstein, hoogheemraad van het Hoogheemraadschap Lekdijk benedendams en Alblasserwaard en heemraad van de Overwaard. De magistraat trad op 7 november 1780 te Tienhoven in het huwelijk met Cornelia Machteld Verveer, op 23 oktober 1757 te Ameide geboren als dochter van Cornelis Verveer en Frederica Adolphina Amelina van Byland.

Donderdag den 19^{en} oktober 1780 is Warnardus Verhagen, Cornelia Magteld Verveer in den ondertrouw opgenoomen door Johannes Moltzer predicant te Ameyde, ten huysse van haar vader den WelEd. Heer Cornelis Verveer.

Warnardus Verhagen, die was genoemd naar Warnardus Roos, zijn grootvader van moederszijde, had in maatschappelijk opzicht de wind dus in de zeilen. In zijn persoonlijk leven had hij echter veel leed te verduren. Zijn vrouw overleed op 5 februari 1795 op 37-jarige leeftijd te Ameide en van zijn daar in respectievelijk 1781, 1790 en 1792 geboren dochters, die allen Frederika Aldolphina Amelia heetten, bereikte alleen de jongstgeborene de volwassenheid. Het echtpaar had voorts een zoon, de op 15 april 1787 te Jaarsveld geboren Cornelis. Naar alle waarschijnlijkheid heeft de eerder genoemde Johanna Verhagen na het overlijden van haar schoonzuster haar broer Warnardus in Ameide terzijde gestaan.

Cornelis Verhagen, grondeigenaar in Ameide, hoogheemraad in de Alblasserwaard en brouwer in Schoonhoven (sinds 1818) bleef ongehuwd. Hij stierf op 2 januari 1857 in Ameide en werd daar ook begraven. Zijn dood hield het uitsterven in van de "Ameidese" tak van het geslacht Verhagen.

De jongste zuster van Cornelis trad op 13 januari 1818, eveneens in Ameide, in het huwelijk met Philippus Lodewijk Begram. Hun nakomelingschap is

eerder in dit blad beschreven.⁴ Een van hun kinderen, Warnardus Cornelis Mathildus Begram, was conservatief Tweede Kamerlid voor het district Gorinchem, grootgrondbezitter en waterschapsbestuurder. Ook was hij in zijn woonplaats wethouder. Als Kamerlid was hij vooral actief bij debatten op landbouw- en waterstaatkundig gebied. Begram was lid van de enquêtemissie besmettelijke longziekte onder rundvee. Hij kwam sterk op voor de belangen van zijn eigen district en was een tegenstander van de antirevolutionairen, met name op het punt van het bijzonder onderwijs.

Warnardus
Cornelis
Mathildus
Begram
(1823-
1890).

Van de drie broers van Warnardus Verhagen droegen de op één na jongste en de jongste, de op respectievelijk 4 augustus 1755 en 24 november 1760 geboren Johannis en Jan, de naam Van As Verhagen. Johannis overleed in 1759 toen hij nog maar vier jaar oud was. Jan, van beroep "commiesexpediteur", trouwde op 26 oktober 1800 in Bladel met de ruim tien jaar jongere, uit Reusel afkomstige Johanna Christina Couwenberg. Van dit echtpaar overleed de man in 1824 op 63-jarige leeftijd te Bladel. Zijn vrouw werd aanzienlijk ouder: zij bereikte de leeftijd van 81 jaar en werd medio 1852 in Gouda begraven.

Jan van As Verhagen en Johanna Christina Couwenberg kregen drie kinderen, van wie dochter Anna Helena en zoon Philippus Abraham op respectievelijk 6 december 1801 en 18 september 1803 in Bladel ter wereld kwamen. De tweede dochter, Margaretha Gerardina Johanna, aanschouwde op 14 oktober 1806 in Gouda het levenslicht. Philippus Abraham van As Verhagen overleed jong, waardoor in de eerste helft van de negentiende eeuw ook de tak Van As Verhagen van het geslacht Verhagen in mannelijke lijn ophield te bestaan.

² Gadermeester: functionaris, die bij het bestuur van een waterschap was belast met de invordering van de omslagen (waterschapslasten) van de ingelanden

³ erfhuismeester : stadsveilingmeester

⁴ De editie 2004 – 4, pagina 20.

Otto Verhagen

De op 7 april 1740 te Veen geboren Otto Verhagen vervulde evenals zijn jongere broer Warnardus verscheidene publieke functies. Hij was rentmeester van de ambachtsheer van Heesbeen, schout en secretaris van Op en Neer Andel, schout en secretaris van Aalburg, heemraad van het waterschap Hooge Maasdijk van Stad en Lande van Heusden en tolontvanger en schout te Veen. In het standaardwerk “De Hoogstaangeslagenen in ’s Rijks directe belastingen 1848 – 1917” van mr. dr. V.A.M. van der Burg en C.E.G. ten Houte de Lange M.A., worden zijn kleinzoon Otto en achterkleinzoon Seger, geboren in respectievelijk 1800 en 1848, vermeld als grootgrondbezitters in Heusden, Veen, Oudheusden, Herpt, Eethen, Wijk, Hedikhuizen, Meeuwen en Andel. Het lijkt geen twijfel dat het om bezittingen gaat, die hem in vroeger tijden toebehoorden.

Otto werd op 5 juli 1772 te Genderen in de echt verbonden met de vijftien jaar jongere Margrita Johanna Boll, dochter van Jacobus Boll en Elizabeth Bax. De magistraat overleed op 27 maart 1813 op 72-jarige leeftijd te Veen. Zijn vrouw overleefde hem: zij stierf op 28 mei 1835 op tachtigjarige leeftijd, ook te Veen.

Het echtpaar had negen kinderen: vijf zoons (Jacob, Philippus, Leendert, Adriaan en Gerrit) en vier dochters (Anna Helena, twee met de naam Jacoba Elisabeth en Margaretha Johanna). Leendert, “ambulant geëmployeerde bij de convoyen en licenten en inspecteur der telegraaf”, Adriaan, rentmeester te Heusden en burgemeester van Wijk en Aalburg, en Gerrit, “garde d’Honneur⁵ en assessor der gemeente Veen”, bleven ongehuwd. Ze werden achtereenvolgens 35, 74 en 65 jaar.

De oudste van de gelijknamige zusters overleed in 1788 toen ze nog geen jaar oud was. Haar in 1792 ter wereld gekomen jongste zuster stierf op 22-jarige leeftijd.

De oudste dochter, de in 1774 geboren Anna Helena, huwde in 1806 een weduwnaar – de bijna 24 jaar oudere, uit Dordrecht afkomstige Bartholomeus Albertus van Gelsdorp, die secretaris van Loon op Zand was. Ze stierf in 1846; haar man was elf jaar eerder overleden.

De tweede dochter met de naam Jacoba Elisabeth trad eveneens in het huwelijk met een weduwnaar. In dit geval ging het om de drie jaar oudere, in Asperen geboren Johannes van Someren, hoogdijkheemraad van Stad en Lande van Heusden en assessor van Veen. Hij bereikte de 66-jarige leeftijd; zijn vrouw werd 44 jaar.

Jacob, de in 1775 geboren oudste zoon van Otto Verhagen en Margrita Johanna Boll, sloeg waar het om zijn beroepskeuze ging een andere richting in dan zijn voorvaderen. Hij werd namelijk lakenfabrikant in Tilburg, de plaats waar hij in 1815 ook overleed.

5 Garde d’honneur: de door Napoleon opgerichte erewacht van aanzienlijken uit zijn staten. Een dergelijke erewacht werd in ons land in 1813 opgericht.

Hij was getrouwd met de ruim zes jaar oudere, in Heusden geboren Susanna Maria Leemans, die 42 jaar ouder werd dan haar man.

Uit dit huwelijk werden in achtereenvolgens 1806, 1808, 1810 en 1811 vier kinderen geboren: Margaretha Johanna, Eva Maria, Otto en Jeanne Maria. De oudste dochter trouwde met de bijna tien jaar jongere Jacobus Johannes Groeneveldt, wiens wieg in Zevenbergen stond. Hij was burgemeester, eerst van Schalkwijk en later van Schoonhoven en overleed begin 1892 in Den Haag, ruim zeventien jaar na zijn vrouw.

De jongste dochter, die niet ouder dan 36 jaar werd, was ook met een burgemeester getrouwd. Het betrof de in 1813 in Amsterdam geboren Dirk Voortman, die het ambt achtereenvolgens in Heukelom en IJsselstein bekleede en zijn carrière afsloot als landdrost van Fauresmith (Oranje Vrijstaat). De middelste dochter bleef ongehuwd. Zij overleed begin 1861 in Loenen aan de Vecht.

De in 1810 in Eindhoven geboren Otto Verhagen trad qua beroepskeuze in de voetsporen van tal van zijn voorouders. Hij werd namelijk rentmeester en wethouder te Heusden en penningmeester van het waterschap “Hooge Maasdijk en Stad en Lande van Heusden”.

Zijn vrouw was de uit deze gemeente afkomstige, ruim acht jaar jongere Cornelia Hendrika Andrea Tierens. Beiden overleden te Heusden: Otto in 1878 en Cornelia in 1889.

Philippus, de in 1777 geboren tweede zoon van Otto Verhagen en Margrita Johanna Boll, verliet het land van Heusden en Altena. Hij werd “commies ter recherche van de convoyen en licenten” in Bergen op Zoom en vervolgens ontvanger, eerst in Friesland en later in Goes, waar hij in 1859 overleed. Hij was getrouwd met de ruim acht jaar jongere, in Oudega (Friesland) geboren Maria Magdalena Sara Chatin, die eveneens in Goes overleed, bijna twaalf jaar na haar man.

Het echtpaar had één kind: de in 1814 in Utrecht geboren Otto, die “fabricieur, zoutzieder en directeur eener Meekrapfabriek⁶ op Zuid-Beveland” werd. Hij was ook lid van de gemeenteraad van Goes en van de Provinciale Staten van Zeeland. Zijn vrouw was de eveneens in 1814 in Goes geboren Cornelia Jacoba Cruque. De man overleed in 1870, de vrouw in 1888.

Nu we inmiddels zijn toegekomen aan de zevende generatie van het geslacht Verhagen is de tijd aangebroken om de informatieverstrekking wat te stroomlijnen, teneinde te voorkomen dat het artikel al te wijldlopig wordt. Om dit te bewerkstelligen worden de verdere gegevens puntsgewijs vermeld, met een minimum aan verbindende tekst. De tussen haakjes

6 De meekrap (*Rubia tinctorum*) is een plant, die behoort tot de sterbladigenfamilie (Rubiaceae). Meekrap werd vroeger gebruikt als grondstof voor de rode kleurstof alizarine. Daarnaast wordt aan meekrap ook een medicinale werking toegeschreven.

geplaatste getallen duiden geboortejaren aan. Er wordt begonnen met de “Brabantse” tak van het geslacht, daarna volgt de “Zeeuwse”, waarvan in verband met de omvang alleen de mannelijke lijn is uitgewerkt.

Zevende generatie (Brabantse tak)

Otto Verhagen (1810-1878)
Schilderij van Bastiaan
de Poorter, 1857.

Cornelia Verhagen Tierens
(1818-1889). Schilderij van
Bastiaan de Poorter, 1857.

Otto Verhagen en Cornelia Hendrika Andrea Tierens, getrouwd in 1841 te Heusden. Kinderen: dertien, van wie er zes jong of betrekkelijk jong overleden.

1. Suzanna Maria Jacoba (1843, Heusden) getrouwd met Jhr. Gerhard van Suchtelen van de Haare (1825, Leeuwarden), burgemeester van Olst.
2. Hendrika Johanna (1844, Heusden), getrouwd met mr. Willem Dirk Bosch, heer van Eethen en Meeuwen (1839, 's-Hertogenbosch), president Arrondissementsrechtbank 's-Hertogenbosch.
4. Adriaan (1847, Heusden), heemraad van het waterschap Hooge Maasdijk van Stad en Lande van Heusden en tweede luitenant bij de Rustende Schutterij, ongehuwd.
5. Seger, zie verder bij de achtste generatie.
6. Cecilia Geertruyd (1849, Heusden), getrouwd met Wouterus van Houten (1845, Bergeyk), kolonel der artillerie.
11. Otto, zie verder bij de achtste generatie.
13. Jacob, zie verder bij de achtste generatie.

Achtste generatie (Brabantse tak)

Seger Verhagen⁷ (1848, Heusden), griffier bij het Kantongerecht te Heusden, getrouwd in 1882 te Almkerk met Cornelia de Jong (1856, Almkerk).

⁷ Bij K.B. d.d. 17 april 1896 “werd aan Seger Verhagen vergund dat zijne wettige nakomelingen zich noemen en schrijven de Jong Verhagen”.

Kinderen:

1. Cornelia Hendrika Andrea (1882, Almkerk), getrouwd met Wubbo Cornelis Wildervanck (1870, Sappemeer).
2. Adriaan Hendrik Goverdinus, zie verder bij de negende generatie.

Seger Verhagen was niet alleen gerechtsgriffier, maar ook grootgrondbezitter. In 1904 verwierf hij de heerlijkheid Meeuwen, gelegen ten noorden van de Bergse Maas in Noord-Brabant. Op het daartoe behorende landgoed stond ooit een omstreeks het midden van de veertiende eeuw gebouwd kasteel, dat in 1711 werd ingenomen en geplunderd door de Fransen. Deze geschiedenis herhaalde zich in 1794. In 1846 werd het bouwvallige kasteel afgebroken, waarna een van de bijgebouwen tot boerderij werd verbouwd.

Na de dood van haar vader kwam “Huis te Meeuwen” toe aan Cornelia Wildervanck – de Jong Verhagen. Het gebouw werd in 1936 door brand verwoest. Op de fundamenten en “met gebruikmaking van wat opgaand muurwerk” werd een nieuw huis gebouwd. In 1956 ging het bezit in andere handen over.

“Huis te Meeuwen”.

Otto Verhagen (1857, Heusden), ontvanger directe belastingen, invoerrechten en accijnsen, getrouwd in 1883 te 's-Hertogenbosch met Johanna Philippina Reepmaker van Belle (1855, 's-Hertogenbosch).

Kinderen:

1. Otto en
2. Jan Christiaan Mattheus Willem, zie verder bij de negende generatie

Jacob Verhagen⁸, heer van Eethen en Meeuwen, ambachtsheer van Babyloniënbroek (1863, Heusden), burgemeester van Werkendam, getrouwd in 1895 te Zutphen met Jacoba Carolina Goddard (1863, Rotterdam).

Kinderen:

1. Otto, zie verder bij de negende generatie.

⁸ Bij K.B. d.d. 8 januari 1904 “werd aan Jacob Verhagen en zijne wettige nakomelingen vergunning verleend zich te noemen en te schrijven: Van Bleiswijk Tierens Verhagen”.

Jacob (Jaap) Verhagen en Jacoba Carolina (Jacqueline) Goddard, september 1894.

Jacob (Jaap) van Bleiswijk Tierens Verhagen, augustus 1931.

Jacob Verhagen is maar kort burgemeester van Werkendam geweest: van 16 november 1894 tot 1 november 1896. Zijn voorganger, Van Tienhoven van den Boogaard, was zeer geporteerd voor zijn benoeming, evenals tal van andere “invloedrijke ingezetenen” van de gemeente. Hetzelfde gold voor de kantonrechter van Heusden, de geboorteplaats van de nieuwe burgemeester. In diens aanbeveling aan de Commissaris van de Koningin in de Provincie Noord-Brabant staat dat betrokkene “gefortuneerd en van onbesproken gedrag is. Ook is het geslacht Verhagen gezien en gerespecteerd in Werkendam”.

Aan Jacob Verhagen werd op eigen verzoek eervol ontslag verleend in verband met de gezondheidstoestand van zijn vrouw.

Negende generatie (Brabantse tak)

Adriaan Hendrik Goverdinus de Jong Verhagen (1885, Heusden), getrouwd in 1915 te Remscheid (Duitsland) met Helene Marie Schroeder (1883, Remscheid).

Kinderen: Seger Willem Ferdinand (1919, Heusden).

Otto Verhagen (1885, Drumpt), ontvanger registratie en domeinen, inspecteur, getrouwd in 1918 te Amsterdam met Jantje Jantiena Roelfina Bennink (1891, Roermond).

Kinderen: Otto (1919, Maarsse) en Elise Cateline (1922, Maarsseveen).

Jan Christiaan Mattheus Willem Verhagen (1888, Aalten), tuinarchitect, gehuwd in 1919 te Kediri (Nederlands Oost-Indië) met Louise Amalia Filet (1891, Meester Cornelis, Nederlands Oost-Indië).

Kinderen: Otto (1922, Hilversum) en Jan (1929, Kediri).

Otto van Bleiswijk Tierens Verhagen (1895, Werkendam), burgemeester van Wolphaartsdijk, trouwde in 1928 te Gorinchem met Aaltje van Eldik (1895, Zutphen).

Otto van Bleiswijk Tierens Verhagen en Dina Jacomina Lamain tijdens hun huwelijksreis.⁹

⁹ De redactie is de heer Otto van Bleiswijk Tierens Verhagen uit Oostkapelle zeer erkentelijk voor de toestemming om zes foto's uit zijn familie-bezit te mogen publiceren.

Dina Jacomina Lamain.

Dit huwelijk werd in 1936 door echtscheiding ontbonden. Otto van Bleiswijk Tierens Verhagen hertrouwde nog in hetzelfde jaar met de in deze gemeente geboren, ruim 22 jaar jongere Dina Jacomina Lamain. Uit het tweede huwelijk werden drie kinderen geboren:

1. Otto Cornelis Janus Diderick (1937, Rotterdam) en
2. zijn tweelingzuster Cornelia Jacqueline Cecilia Dina.
3. Jacob Anthony (1938, Rotterdam).

Otto van Bleiswijk Tierens Verhagen was tijdens de Tweede Wereldoorlog actief in het verzet. Hij zag kans om uit strategisch oogpunt belangrijke informatie over de Duitse industrie en de locatie van SS-eenheden via een contactpersoon in Parijs door te geven aan de Geallieerden. In 1944 kwamen de Duitsers hem op het spoor en werd hij gearresteerd en in Berlijn ter dood veroordeeld. Otto van Bleiswijk Tierens Verhagen is op 8 januari in Brandenbrug (Duitsland) gefusilleerd.

Zevende generatie (Zeeuwse tak)

Otto Verhagen en Cornelia Jacoba Cruque, getrouwd

in 1835 te Goes.

Kinderen: acht, van wie

2. Philippus Adriaan (1837, Goes), ontvanger der gemeente Schiermonnikoog, ongehuwd.
3. Jan Cornelis, zie verder bij de achtste generatie.
4. Adriaan Philippus, zie verder bij de achtste generatie.
7. Otto (1852, Goes), koopman, ongehuwd.
8. Christiaan Nicolaas (1853, Goes), getrouwd met Constance Köhler.

Achtste generatie (Zeeuwse tak)

Jan Cornelis Verhagen (1838, Goes), administrateur, getrouwd met Laurence Abbink (omstreeks 1840).

Kinderen: zeven, van wie

1. Otto Laurent, zie verder bij de negende generatie.
3. Laurent Antoine, zie verder bij de negende generatie.
7. Arthur Emile (1882, Klaten, Ned. Oost-Indië).

Adriaan Philippus Verhagen (1840, Goes), klerk, in 1874 te Rotterdam getrouwd met Henriette Frédérique Francina van Loo (1849, Amsterdam).

Kinderen: Philippus Adriaan Cornelis, zie verder bij de negende generatie.

Negende generatie (Zeeuwse tak)

Otto Laurent Verhagen (1870, Rembang, Ned. Oost-Indië), getrouwd met Christine Floris.

Kinderen: zes, omtrent wie geen nadere gegevens konden worden verkregen.

Laurent Antoine Verhagen (1872, Blora, Ned. Oost-Indië), administrateur, getrouwd in 1899 te Djokjakarta (Ned. Oost-Indië) met Melanie Engel.

Kinderen: drie, van wie

3. Leonardus Arthur (1909, Djokjakarta), in 1936 in Den Haag getrouwd met Petronella Jacoba Caudron (1913, Den Haag).

Philippus Adrianus Cornelis Verhagen (1874, Rotterdam), controleur Blauwhoedenveem, in 1899 te Rotterdam getrouwd met Maria Elisabeth de Kaper (1868, Schiedam).

Kinderen, vier, van wie

1. Franciscus Adriaan Philippus (1902, Rotterdam)
4. Paulus Philippus (1906, Rotterdam), verkoper, in 1931 te Rotterdam getrouwd met Helena Johanna Bezem (1907, Rotterdam).

Tenslotte: op de algemene begraafplaats van Woudrichem ligt het graf van Pieter Verhagen, geboren op 23 oktober 1854 in Loon op Zand en op 7 juli 1928 overleden te Woudrichem, waar hij van 1903 tot 1925 burgemeester was geweest, en zijn vrouw Neeltje van Eck, geboren op 11 februari 1855 in Hardinxveld en overleden op 17 december 1928 in Woudrichem.

Peer Verhagen.

Peer Verhagen en zijn vrouw.

Het onderstaande wapen werd door Philippus Verhagen (1711-1775), de vader van Warnardus Verhagen, en door Warnardus Verhagen zelf gevoerd, hoewel zijn broer Otto in de onderstaande acte plechtig beloofde dit wapen niet meer te zullen gebruiken.

We hebben hier te maken met een legendarische figuur, die de geschiedenis is ingegaan als “De Roverhoofdman”. Hij dankte deze bijnaam aan zijn grote betrokkenheid bij de minder bedeelde inwoners van Woudrichem, van wie met name de zalmvissers het niet breed hadden. Door deze houding kwam Peer Verhagen, zoals hij in Woudrichem nog altijd wordt genoemd, keer op keer in conflict met overwegend conservatief ingestelde bestuurders en leden van de rechterlijke macht, in het bijzonder wanneer hij plaatsgenoten bijstond, die voor de rechter moesten verschijnen op verdenking van visstropelij. Woudrichem eert “De Roverhoofdman” met een standbeeld.

Het is me niet gelukt te achterhalen of tussen deze burgemeester en het in dit artikel beschreven geslacht Verhagen enigerlei relatie bestaat. Mogelijk kunnen lezers van dit blad hierover informatie verstrekken.

Familiewapens

De volgende tekstgedeelten zijn ontleend aan de editie 1937 van het blad “Nederlands Patriciaat”.

“De naam Verhagen komt ook voor als Verhaghen, Haghen en van der Hagen. Het oudst voorkomende zegel, hetwelk hetzelfde wapen vertoont als de familie nu nog voert, is dat van den Goudschen burgemeester Ghijsbrecht Dirc Haghenson, voorkomende aan een charter d.d. 30 Sept. 1456, (Alg. Rijksarchief 's-Gravenhage, Goudsche varia, regest No. 48).

Nog vinden wij Peter Jacobs Verhagen, schepen van Heusden 1625, elders van der Hagen genoemd, die eveneens met den klimmenden vos zegelt. Helmteken: de uitkomende vos van het schild tusschen een vlucht”.

Acte declaratoir van Otto Verhagen, van verandering van desselfs wapen, den 15 mej 1786. Compareerde voor ons ondergeteekende geregten van den dorpe Veen, Otto Verhagen, schout en secretaris alhier, te kennen geevende dat wijlen sijne vader Philippus Verhagen seedert lange jaaren tot aan sijn overlijden, gelijk ook allen sijne kinderen, diensvolgens, dan ook den comp.t, tot hier toe, in desselver cachet tot een wapen hebben gevoert, drie honden met een veeder op den kop, op een groen, en aan de andere sijde, een witten balk op een goudt veldt, gelijk dit nevenstaande afdruksel is, dat [...], dat den comp.t in den gepasseerde jaare 1785 te Heedel in den Boemelerwaardt heeft gevonden, eene teekening van het voorengemelte wapen beneijts [?] van de voorige eeuw, met bijschrift dat dit waaren de wapens van Jacob Vermeulen en Kuijniera Wijburg [W 1672.1.2], egtelieden aldaar, dit niet alleen, maar dat hij comp.t mij twee differente, meede in de voorige eeuw op glas geschilderde wapenschilden, met daarop gestelde bijschriften, onder hem, comp.t, berustende, heeft bevonden, dat het wapen der Verhagen's niet is gelijk het bovenstaande, maar dat het Wapen van Verhagen is een staande vos op een geel off goudt veldt, dat [...], dat [...], soo verklaart hij comp.t van heeden aff en bij vervolg voor altoos het eerstgemelte wapen niet meer voor het sijne te houden, maar dat hij, in gevolge de voorschreeven op glas geschilderde wapenschilden, een staand vos op geel off goudt veldt, gelijk dit nevenstaande afdruksel is, voordaan voor het sijne aanneemt [...]. Aldus gedaan en gepasseert binnen Veen te presentie en overstaan van ons, Jan Blankers en Aart Duijser, geregten van Veen voornoemt, op heede den 15 mej 1786. [Getekend:] Otto Verhagen, Jan Blankers, Aart Duyser.

“VERHAGEN”

de Jong Verhagen, van Bleijswijk Tierens Verhagen
Protestant – Veen (N.-B.).

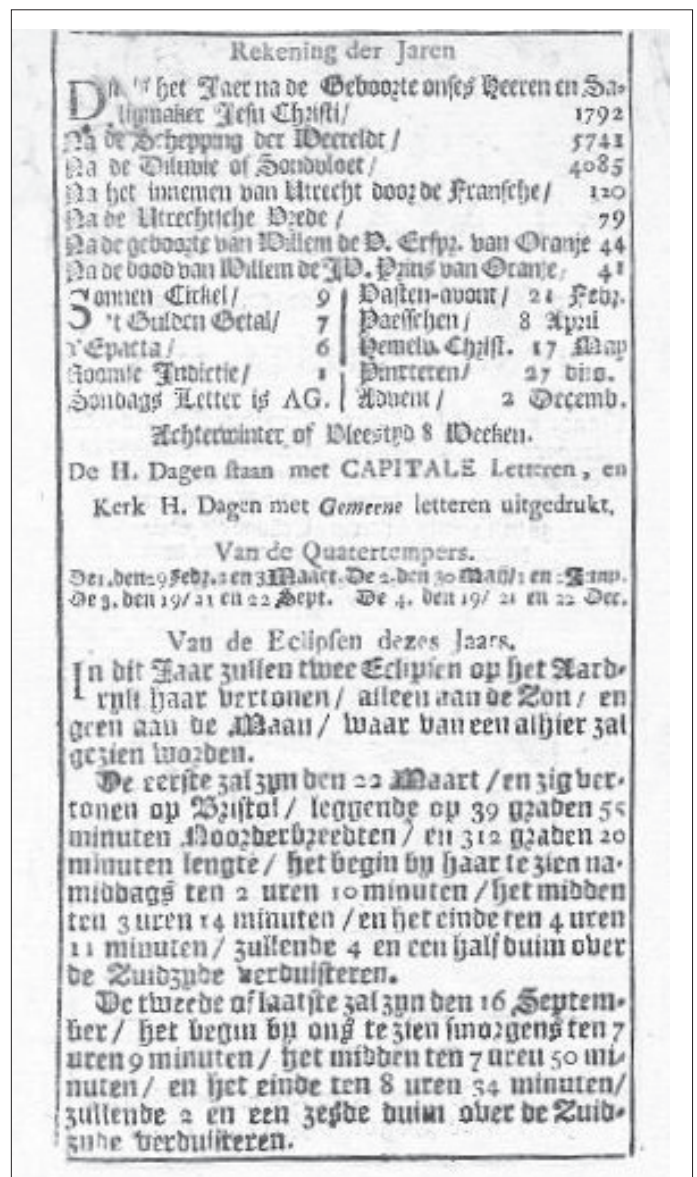
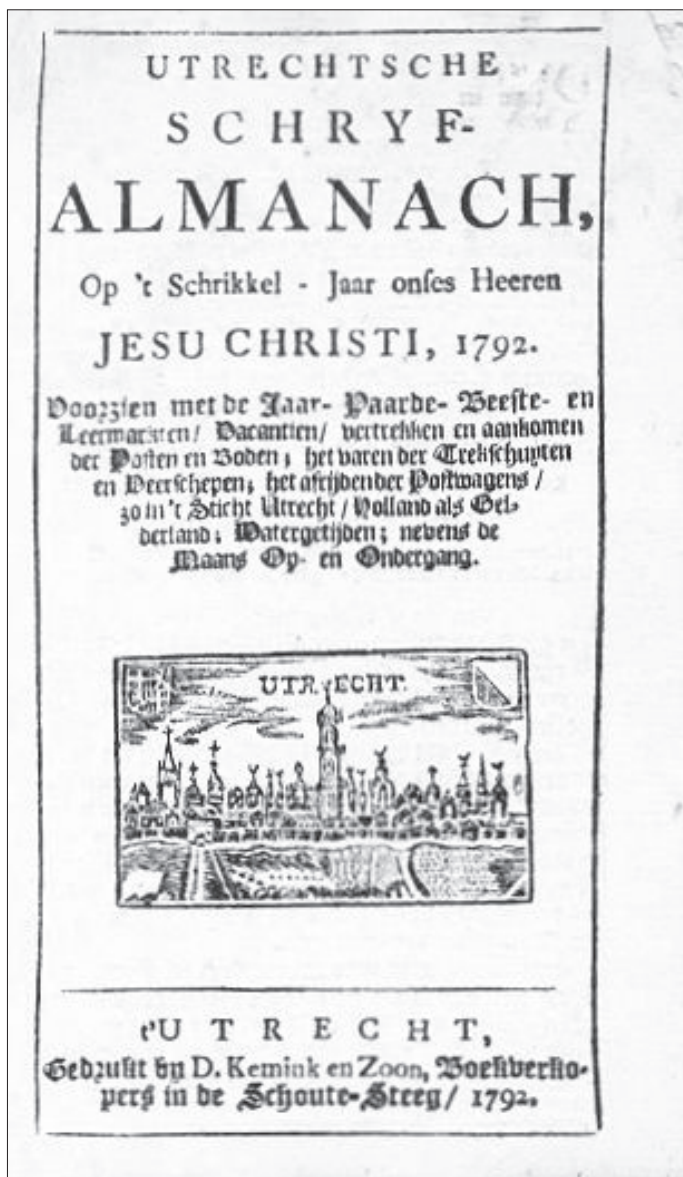
Wapen Verhagen: In goud een roode klimmende vos. Helm met rood-gouden wrong. Helmteeken: de vos van het schild uitkomend. Dekkleeden: goud en rood.

Wapen de Jong Verhagen: Gevierendeeld: I en IV het wapen Verhagen; II en III in zilver een blauw afgesneden manshoofd (de Jong)

Wapen van Bleijswijk Tierens Verhagen: I en IV het wapen Verhagen; II en III in goud een roode gekanteelde burcht, goud geopend en een zwarte dubbele adelaar uitkomend uit de kanteelen (Tierens). Het schild: in zilver drie zwarte bollen (van Bleijswijk)”.

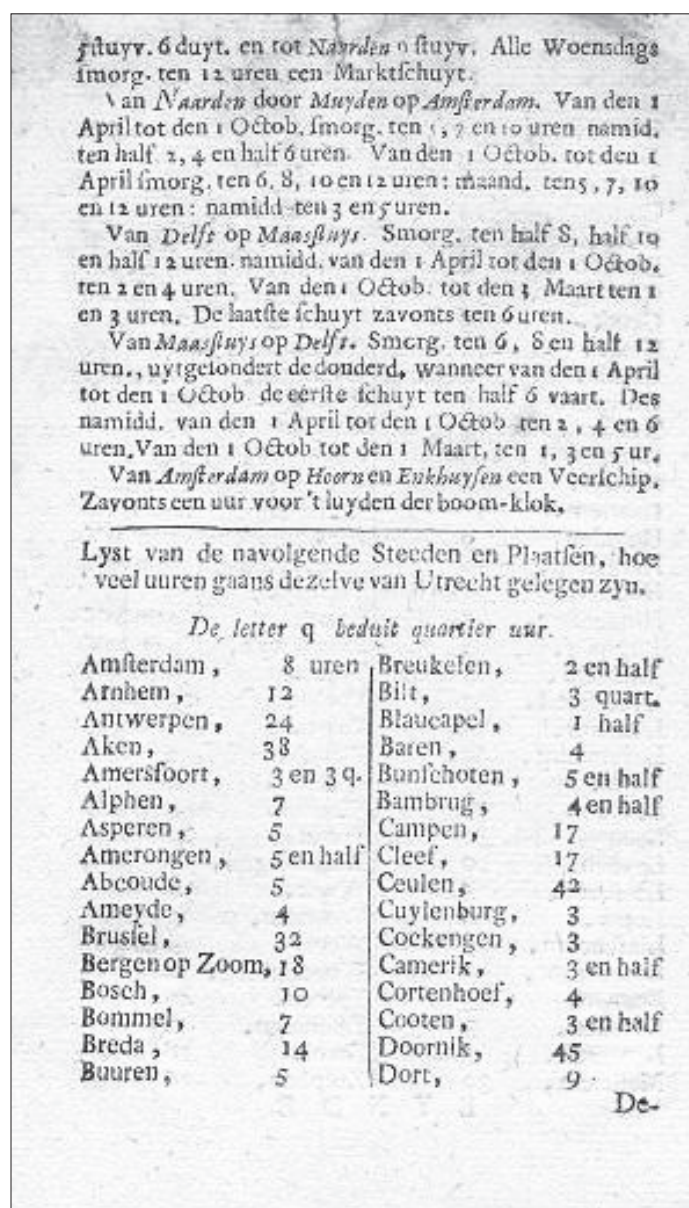
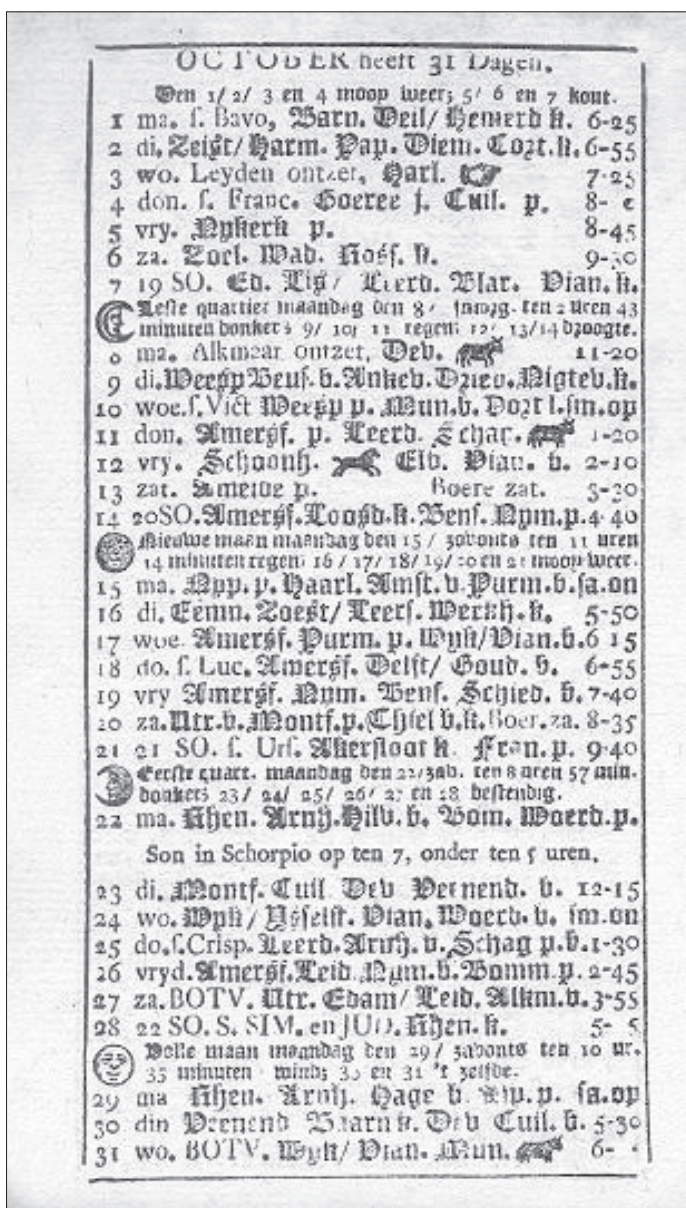
De Utrechtse Schrijfalmanak, op het schrikkeljaar onzer Heer Jezus Christus uit 1792, die in bezit was van Warnardus Verhagen

Herman Beckmann

De hier besproken almanak kregen wij ter inzage van mevrouw Jeanette de Ridder-van der Lee uit Werkhoven. Op het titelblad wordt vermeld dat in de almanak informatie wordt gegeven over de data, waar en wanneer jaar-, paarden-, bees-ten- en leermarkten worden gehouden. Ook worden

precies 4085 jaar geleden was de zondvloed alles onder water zette. Het was in 1792, 120 jaar geleden dat de Fransen Utrecht innamen en 79 jaar geleden dat de vrede van Utrecht werd getekend. Ook zouden er twee zonsverduisteringen plaats vinden in 1792, de eerste op 22 maart en de tweede op

de vertrek- en aankomsttijden van de post, van de boden en van de trekschuiten gegeven. Tevens worden de tijden voor het 'afrijden' der Postwagens in het Sticht, Holland en Gelderland verstrekt. Andere informatie betreft de tijden van de maanopkomst en de maanondergang. Het boekje is gedrukt bij de boekverkopers Kemink in de Schoutensteeg in Utrecht. Volgens mij bestaat dit bedrijf nog steeds en heet het nu Broese-Kemink, gevestigd op de Oudegracht in Utrecht.

De tweede pagina bevat enige curieuze informatie! Zoals dat in 1792, het 5741 jaar geleden was dat de wereld werd geschapen. En dat in datzelfde jaar het

16 september. Opmerkelijk is dat men toen al in staat was exact te berekenen waar en hoe laat de zonsverduistering te zien zou zijn.

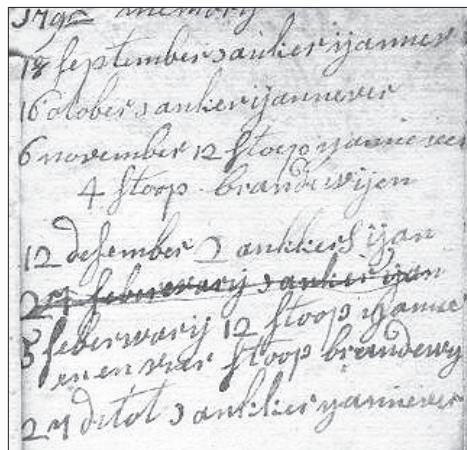
☞ Volgens deze almanak zou men in vier uur van Utrecht naar Ameide kunnen lopen.

Op zaterdag 13 oktober 1792 werd in Ameide de paardenmarkt gehouden. De dag ervoor was er in Vianen een beestenmarkt. Dus niet op woensdag en ook geen paardenmarkt.

Volgens deze almanak zou men in vier uur van Utrecht naar Ameide kunnen lopen.

Op de niet bedrukte bladzijden van de almanak staan handgeschreven notities die uitsluitend over relatief grote hoeveelheden sterke drank gaan! Het heeft er

alle schijn van dat Verhagen, naast grootgrondbezitter en bestuurder, er ook nog een lucratieve drankhandel op na hield. Buiten brandewijn en jenever is er ook sprake van vaten bier en ankers wijn. Warnardus Verhagen gebruikte inhoudsmaten die wij tegenwoordig niet meer gebruiken, zijnde: het anker en de stoop. Een Amsterdams anker was bijna 39 liter en gelijk aan 16 stopen, of 32 kruiken, of 64 pinten, of 256 mutsjes of 44 gewone flessen. Een 'slaapmutsje nemen' zal wel met deze inhoudsmaat te maken hebben.

Warnardus Verhagen en het “Huis te Jaarsveld”

Hans van den Heuvel

Warnardus Verhagen (1754 -1832), die centraal staat in het artikel over het geslacht Verhagen, was een uiterst nauwgezet en zeer ijverig man. Was dit niet het geval geweest, dan had hij onvoldoende inhoud kunnen geven aan de lange reeks publieke functies die hij in de loop der jaren vervulde. Bovendien droeg hij de eindverantwoordelijkheid voor het beheer van zijn omvangrijke bezittingen.

Dat hij een onverpoosd arbeidende magistraat en grootgrondbezitter was, blijkt ook uit de teksten van de vele geschriften en aantekeningen die Verhagen heeft nagelaten. Ze geven een afgerond beeld van een patriciër, aan wiens aandacht niets ontsnapte. Elk document werd grondig bestudeerd en van kanttekeningen voorzien, om het even of het om “ordonnantien”, arresten, reglementen, bepalingen of pachtvereenkomsten ging. Hoewel zijn vergeelde handschrift niet zelden verre van gemakkelijk te lezen is, kan niet worden ontkend dat de aangebrachte wijzigingen veelal verbeteringen inhielden.

Verhagen betrachtte deze grote mate van nauwgezetheid overigens niet alleen in het publieke domein. Integendeel, ook in de privé-sfeer lette hij op elk detail. Zo wordt in een uit 1827 daterend overzicht van “Het debet en credit van Warnardus Verhagen” gerept van uitgaven voor achtereenvolgens een “Vragt Gerookten Zalm naar Gouda” (0,25 gulden), “Nog Een fles genever aan ’t volk” (0,425 gulden), “Zes Stukjes Boter van 10 Stuivers” (3,00 gulden), “Een Schapen Bout” (1,00 gulden) en “Een Komijnen Kaas (3,50 gulden). De laatste van de lange reeks uitgaven betrof de verwerving van “2 tonnen bier”, waarmee een bedrag van 21 gulden was gemoeid.

Waar en wanneer Verhagen in onze contreien heeft gewoond, is niet precies traceerbaar. Het staat vast dat zijn dochters op respectievelijk 19 augustus 1781, 5 september 1790 en 8 maart 1792 in Ameide zijn

gedoopt en dat hun broer op 15 april 1787 in Jaarsveld ten doop werd gehouden. Zeker is ook dat hij van 1826 tot aan zijn dood in 1832 eigenaar was van het nog altijd bestaande “Huis te Jaarsveld” in wat nu de gemeente Lopik is. Verder is bekend dat de familie van zijn vrouw Cornelia Magteld Verveer (1757 – 1795) in zowel de Alblasserwaard als de Lopikerwaard veel onroerend goed en landerijen bezat. Het ging met name om haar vader, de in 1794 overleden Cornelis Verveer, wiens geboortjaar niet bekend is, en haar grootvader van moederszijde, Gerard Bylandt (1682-1751).

De eerste was schout van Ameide en Tienhoven en drost en schout van Jaarsveld. Zijn schoonvader was burgemeester en secretaris van Ameide en drost van Jaarsveld.

Het zou te ver voeren om in het bestek van dit artikel een uitgebreid overzicht te geven van de bezittingen van de schoonfamilie van Verhagen. Daarom licht ik er enkele zaken uit. Zo wordt in een uit 1747 daterende acte melding gemaakt van een eigendomsbewijs van Gerard Bylandt betreffende “een huis, erf en schuur c.a., gelegen binnen Ameide aan de Voorstraat, grenzende aan de haven”.

In latere, uit respectievelijk 1777 en 1794 daterende acten is sprake van eigendomsbewijzen ten name van Cornelis Verveer aangaande “een huis c.a. met 1½ morgen boomgaard en een uiterwaard, gelegen op Overnes in den polder Vogelenzang onder Jaarsveld, tusschen de Lek en den Ouden Slootschen Weg” en “een huis en erf binnen Ameide aan de Voorstraat tusschen de Lek en de Nieuwstraat, naast een huis van C. Verveer zelf”.

Blijkens de inhoud van een andere acte verwierf Verhagen in 1804 de oostelijke helft van een eveneens aan de Voorstraat gelegen schuur in eigendom, van welke schuur de Westelijke helft, grenzend aan het bleekveld van W. Verhagen, werd verkocht aan Alewijn Duybus. In weer een andere acte wordt gewag gemaakt van “transporten etc. betreffende de huizinge op de Voorstraat No. 95, benevens de Oosterse helft van een huizinge, zijnde thans de billartkamer”. Wat betreft het onroerend goed aan de Voorstraat is het zo goed als zeker dat het in alle gevallen ging om de locatie, waar in 1804 een begin werd ge-

maakt met de bouw van de latere ambtswoning van de burgemeester van Ameide en Tienhoven.

Behalve de “huizinge” aan de Voorstraat had Verhagen in Ameide en Tienhoven onder andere de volgende bezittingen:

- “twee huizen, nos. 44 en 45, een schuur, erf en boomgaard, groot ongeveer 4 hont, gelegen te Ameide tusschen den Achterweg en de Stadsgracht, en van een erfje ten Oosten van de Achterweg” (1810);
- “twee huizen, nos. 54 en 55, en een boomgaard, gelegen te Ameide in de Peperstraat en aan den Achterweg” (1811);
- “4 morgen 1 hont 50 roeden land in den polder Aaksterveld onder Ameide tusschen de Broeksteeg en Aaksterveldsche Steeg”(1789);
- “7.96 H.A. of 9.214 morgen land, genaamd de Kooi, gelegen onder Ameide op Aaksterveld van af de Aaksterveldsche Steeg tot over het zandpad van de Broeksteeg” (1812);
- “1 morgen 1 hont 50 roeden land, bestaande uit boomgaard en griendland, gelegen onder Tienhoven, en van 1 morgen 3 hont boomgaard, riet- en griendlanden in de Zodeslagen aan de dijk”.

Huis te Jaarsveld

“Huis te Jaarsveld” achterzijde. Foto: André Tukker.

Ik keer nu terug naar het “Huis te Jaarsveld”, dat inmiddels al vele jaren wordt bewoond door een verre nazaat van Warnardus Verhagen, mr. Philippus Lodewijk van der Lee.

Over de geschiedenis van dit huis en de respectieve bewoners is zoveel informatie voorhanden, dat – net als in het geval van het bezit aan onroerend goed van Verhagen en diens schoonfamilie – wordt volstaan met een beknopte omschrijving.

Het “Huis te Jaarsveld” werd voor het eerst in de annalen vermeld in 1384 – het jaar, waarin hertog Albrecht van Beieren het huis in leen gaf aan Gijsbrecht, heer van Vianen en van der Goye. Deze droeg het een jaar later al over aan zijn broer Hendrik. In de desbetreffende acte wordt melding gemaakt van “den huse die her Henric van Vianen voorscr. tot Jaarsvelt selve getimmert heeft, dat Veldenstein gheheten is, mitten lande, daer dit voersz. huys op staet”.

Via verervingen kwam de heerlijkheid Jaarsveld, met inbegrip van het huis en veertien morgen land, in 1413 in het bezit van Hendrik II van Brederode (1356/7- 1417), burggraaf van Utrecht en heer van Vianen en Ameide. Het complex bleef in handen van de Brederodes tot in de nadagen van de Hoekse en Kabeljauwse twisten. In dit conflict kozen de Heren van Brederode de kant van de Hoeken. Ze moesten dit bezuren toen de Kabeljauwen de overhand kregen. In 1489, in de laatste fase van de strijd, werd het “Huis te Jaarsveld” belegerd en zwaar beschoten door landsknechten en honderd poorters uit Schoonhoven, die werden aangevoerd door Floris van Egmond, heer van IJsselstein. Dit leidde tot de vrijwel volledige vernietiging van het huis. Als beloning voor zijn hulp kreeg Floris van Egmond de heerlijkheid Jaarsveld, of wat daarvan restte, in leen van aartshertog Maximiliaan. De Brederodes kregen hun vroegere bezittingen overigens na enkele jaren weer terug.

In 1511 werd het “weder opgebouwde huys” andermaal door rampspoed getroffen. Het onheil werd ditmaal aangericht door Utrechtse militairen, die onder bevel stonden van een zekere kapitein Van Pomeran. De Utrechters plunderden het huis en staken het vervolgens in brand. Niet lang daarna verkochten de Brederodes de heerlijkheid voor een bedrag van drieduizend gulden aan de eerder genoemde Floris van Egmond, waarna Jaarsveld in 1548 – wederom door vererving – aan Anna van Egmond, gravin van Buren, kwam. Zij was de eerste vrouw van Willem van Oranje (1533-1584), die voor zover bekend nooit in Jaarsveld is geweest.

Floris van Egmond (bijgenaamd Fleurken Dunbier) (ca 1470 –1539) was graaf van Buren en Leerdam, heer van IJsselstein en Sint Maartensdijk. Hij was stadhouder van Gelre (1507-1511) en stadhouder van Friesland (1515-1518). Ook was hij heer van Eindhoven en Cranendonck (1521-1539). Uit het huwelijk dat hij op 12 oktober 1500 aanging met Margaretha van Glymes-

Bergen werd o.a. een zoon Maximiliaan geboren die later, net als zijn vader, stadhouder van Friesland werd. Deze Maximiliaan was de vader van Anna van Egmond, de eerste echtgenote van Willem van Oranje. In 1505 werd Floris van Egmond ridder in de Orde van het Gulden Vlies.

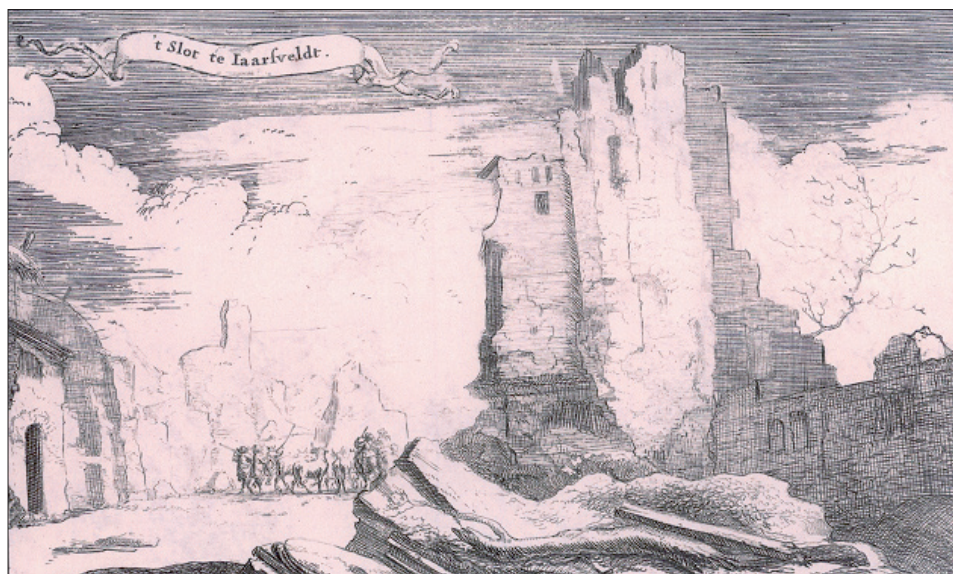
Jan Gossaert (ca 1478-1532) schilderde dit schilderij

op paneel (39,8 x 29,3 cm.). Mauritshuis. 's-Gravenhage. Bron: Wikipedia.

De Oranjes waren kennelijk niet bijzonder gehecht aan dit deel van hun uitgebreide aardse goederen, want Filips Willem (1554-1618), de oudste zoon van Willem de Zwijger en Anna van Buren, verkocht de heerlijkheid in 1608 aan de Amsterdamse koopman Jan Michielszoon van Vaerlaer. Enkele jaren later kwamen huis en grond in handen van het patriciërs-geslacht Van Alteren. Anna Boom, de weduwe van Pieter van Alteren, maakte in het begin van de jaren zeventig van de zeventiende eeuw mee dat het huis

Ridder van Voorst overleed kinderloos in 1707 en had zijn neef Dirk Helmich van Voorst, heer van Overbergen en kolonel van een regiment cavalerie, tot enig erfgenaam benoemd. Deze laatste wilsbeschikking werd aangevochten door zijn schoonfamilie, wat uiteindelijk tot gevolg had dat de heerlijkheid werd toebedeeld aan zijn schoonzuster Alida de Graaff, die aldus vrouwe van Jaarsveld werd.

Bij haar dood in 1733 bleek zij haar bezit te hebben vermaakt aan haar neef Cornelis de Witt. Deze jurist was een kleinzoon van de in 1672 in Den Haag vermoorde raadpensionaris Johan de Witt. In de tijd dat

leden van het geslacht De Witt in Jaarsveld de dienst uitmaakten, werd in de jaren 1759 - 1761 het tegenwoordige "Huis te Jaarsveld" goeddeels gebouwd, enkele honderden meters ten noorden van het oorspronkelijke "huys". De laatste De Witt, die te Jaarsveld resideerde was Cornelis, een achter-achterkleinzoon van de raadpensionaris.

Hij was getrouwd met Emmementia van Renten, een weduwe. De man overleed in 1813, de vrouw in 1821. Bij die gelegenheid bleek dat zij "tot haar universeelen erfgenaam had benoemd haar aangehuwden kleinzoon uit haar eerste huwelijk Johan Hendrik van Wolframsdorff te Dordrecht, gelijk

ook de begeerte van haar man was geweest". Van Wolframsdorff verkocht de heerlijkheid in 1826 aan Warnardus Verhagen, waarmee we terug zijn bij het eerste deel van dit artikel.

Eerder is al gememoreerd dat Verhagen in 1832 overleed en dus niet lang van de nieuw verworven bezittingen heeft kunnen genieten. Het is opmerkelijk dat

voor de derde maal aan vernielingen ten prooi viel. In dit geval waren brandschattende Franse militairen de boosdoeners.

Het gebouw zou niet meer in zijn oude vorm herrijzen. Wel bleef de grote toren nog geruime tijd dienst doen als gevangenis.

In 1683 verkochten de even Van Alteren de "vermaerde hooge ende vrije heerlijkheyt van Jaarsvelt bestaan uit vervallen sloth, leggende in sijne dubbelde grachten, den duyventoorn, thuynmanshuys nevens een huys aan den dijck, cingels, hoven, thuynen, dreven, boomgaard ende weylanden daar bij behoorende, te samen groot 14 morgen, met hooge, lage en middelbare jurisdictie, het recht van erfheemraad van den Lekdijk-benedendams, het recht van nakoop, van cijns, van dwangmolen, van bieracijns, van aanstellen van verschillende functionarissen, van jacht, visscherij en zwanedrift, met 12 of 14 achterlenen, enz." voor een bedrag van 33.600 gulden. De nieuwe eigenaar was Transisulanus Adolphus van Voorst, "ridder, heer van Hagevoerde, Bergentheim, enz., hofmeester van Z.H. Prins Willem III, drost en kastelein van de stad Gorinchem en het land van Arkel, lid van den Raad van State enz. enz."

Jaarsveld. Tekening van Roelant Roghman, 1646-1647 (Uit: De kasteeltekeningen van Roelant Roghman, Canaletto, 1989).

“Huis te Jaarsveld” voorzijde. Foto: André Tukker.

het “Jaarsveldse” deel van zijn erfenis niet toeviel aan zijn ongehuwde zoon Cornelis (1787-1857), maar aan zijn dochter Frederika Adolphina Amelia (1792-1861), die gehuwd was met mr. Philippus Lodewijk Begram (1790-1866). Nadat beide echtelieden waren overleden, kwam de heerlijkheid aan hun zoon Warnardus Cornelis Mathildus (1823 -1890), die net als zijn oom Cornelis Verhagen ongehuwd bleef. Zijn overlijden betekende dat het geslacht Begram in 1890 in de mannelijke lijn uitstierf.

Dit zo zijnde, werd Johanna, de enige zuster van Warnardus Cornelis Mathildus Begram, in dat jaar vrouwe van Jaarsveld. Zij leefde van 1829 tot 1901 en was de vrouw van dr. Johannes Christoffel van Eeten (1820-1895). Het echtpaar had vijf kinderen, drie zoons en twee dochters.

De oudste zoon, de in 1853 geboren Philippus Lodewijk, die zich sinds 1903 op grond van een in dat jaar gepubliceerd Koninklijk Besluit “Begram van Eeten” mocht noemen, erfde de heerlijkheid in 1901. Hij was gehuwd met de in 1859 geboren Charlotte Jacoba Everdina de Man. Uit dit huwelijk werd in 1889 een dochter geboren, die Johanna Cordula Begram van Eeten heette. Zij was de vrouw van de vier jaar oudere mr. Joannes Adriaan van der Lee.

Philippus Lodewijk Begram van Eeten overleed in 1916, waarna de bezittingen te Jaarsveld toevielen aan een van zijn neven, ir. W.C.M. van Eeten. Na diens dood - in 1934 - kwam het “Huis te Jaarsveld” in het bezit van het geslacht Van der Lee. Het huis wordt, zoals vermeld, thans bewoond door Philippus Lodewijk van der Lee, de oudste zoon van mr. Joan-

nes Adriaan van der Lee en Johanna Cordula Begram van Eeten.

Bij het schrijven van dit artikel is gebruik gemaakt van notities van Jhr. dr. D.P.M. Graswinckel uit 1937. Hij was een neef van Johanna Cordula van der Lee-Begram van Eeten. Zie ook Nieuwsblad 2004-4.

Aangezien in dit artikel verschillende oude land- of oppervlaktematen voorkomen, worden deze maten in dit kader van een korte toelichting voorzien.

De (vierkante) roede was een stuk land ter grootte van 14,1903 vierkante meter.

De hond of hont was gelijk aan honderd (vierkante) roeden, wat overeenkwam met ruim 1.419 vierkante meter.

De morgen was de landmaat, die van oorsprong werd gebruikt voor de aanduiding van de oppervlakte aan land die op één morgen geploegd kon worden.

De grootte van de morgen varieerde van regio tot regio. De bekendste was de Rijnlandse morgen, die correspondeerde met zes hond, zeshonderd roeden, ofwel 8.516 vierkante meter.

Daarnaast kende men onder andere de Biltse, de Sallantse, de Gelderse en de Duitse morgen, die respectievelijk overeenkwamen met 9.200, 12.323, 3.180 en 2.500 vierkante meter.

Wanneer deze landmaat in dit artikel wordt gebruikt, gaat het aldoor om de Rijnlandse morgen.

Mijn vrouw wil de radio's niet in de woonkamer¹

Gedurende de tweede helft van 2008 werd in museum Het Reghthuys in Giessenburg de unieke collectie nostalgische radio's van Peet Versluis uit Tienhoven tentoongesteld. Er was plaats voor slechts tien procent van de 500 radio's die Versluis bezit.

'Ze staan zeven of acht hoog opgestapeld in mijn huis' vertelt de verzamelaar. 'Er staan radio's in de garage, op de garagezolder, in een van de slaapkamers en op de overloop. Maar niet in de woonkamer, dat mag niet van mijn vrouw.'

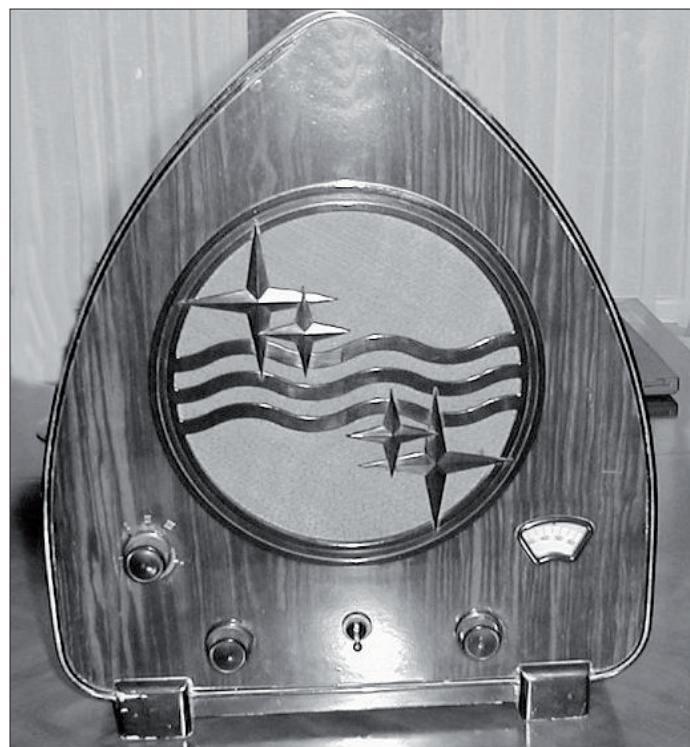
De collectie is inmiddels al weer uitgebreid: door de publiciteit rond zijn expositie in het Giessenburgse museum heeft hij twee radio's aangeboden gekregen. 'Mijn vingers jeukten, ik heb er meteen een gerepareerd' vertelt Versluis.

Want dat doet hij al jaren zelf: op zijn dertiende begon hij met het repareren van radio's. Zo kon hij wat bijverdienen en later zelf een exemplaar kopen. 'Het was in die tijd een luxeproduct natuurlijk. Daarom kochten mensen bouwpakketten, dat was goedkoper dan een complete radio.'

Versluis heeft de zeldzame handleidingen ingelijst. 'Kijk, dit is het allereerste radio-bouwpakket' laat hij zien. Hij draait van de grote houten kasten om en biedt zo een blik op de binnenkant; een wirwar van draadjes en kleine onderdeeljes. 'Voor mij is het een fluitje van een cent om zo'n ding in elkaar te zetten' lacht Versluis.

Negentig procent van zijn collectie radio's werkt nog. Zelfs het oudste exemplaar uit 1923 ontvangt nog

☞ **Negentig procent van zijn collectie radio's werkt nog. Zelfs het oudste exemplaar uit 1923 ontvangt nog hedendaagse middengolfzenders.**

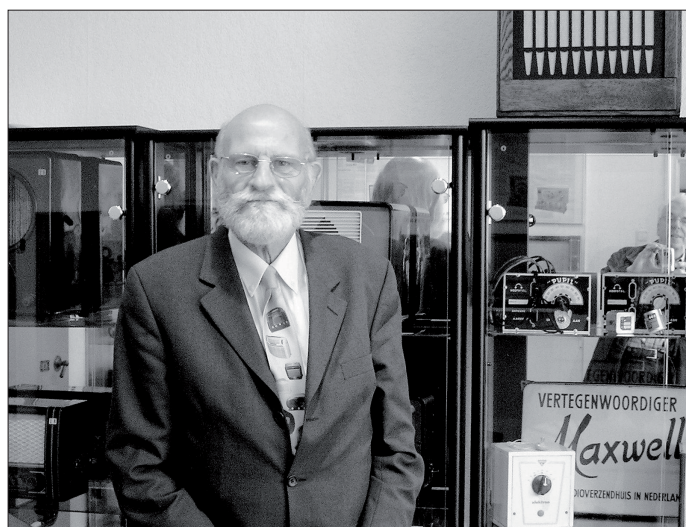

Philips 930 A 1931; bijnaam "Het kapelletje".

hedendaagse middengolfzenders: Voor elke frequentie moet een 'spoel' verwisseld worden. De jongste radio's in de verzameling stammen uit de jaren zestig. 'Maar toestellen van voor de oorlog vindt ik toch het meest bijzonder' vertelt Versluis.

Hij is duidelijk over de betekenis van zijn verzameling: 'Ik ben uniek. De vereniging van radioverzamelaars heeft 1700 leden, maar weinig mensen hebben er zoveel als ik.' Ook in geld uitgedrukt is de waarde niet gering. 'Op internet worden soms radio's voor duizend gulden aangeboden' weet Versluis. "Maar de waarde daalt; de jeugd heeft er geen belangstelling meer voor. Terwijl een oude radio veel warmer klinkt!' Om dit te demonstreren zet hij een van de radio's aan. Na wat gesis en gekreun – het toestel moet even opwarmen – komt de radio op gang en klinkt een melodie uit de jaren vijftig door het museum.

Museum het Reghthuis is trots op de tentoonstelling. 'Versluis is een bekendheid in de verzamelwereld' weet Bert den Boer. Hij is de voorzitter van de Geschiedkundige Vereniging Giessenburg en Schelluinen, de club die het museum beheert. 'ik weet nog goed dat ik eind jaren veertig als klein kind voor het eerst een radio in huis hoorde. Een wonder was dat toen!'

De trotse eigenaar: Peet Versluis uit Tienhoven.

¹ Dit artikel van Karlijn van Houwelingen verscheen op 23 augustus 2008 in het AD.

Historische plaatjes met een praatje

Krijn van der Ham

In het vorige nummer van ons verenigingsblad stond een openbare aanbesteding van een nieuw schoolgebouw.

Hierbij een vroege foto – net na 1900 – van dit schoolgebouw.

Er staan negentig kinderen op, waarschijnlijk alle kinderen van de school. Iedereen op witte klompen en de jongens allemaal met een pet op.

Links zien we de wit geschilderde ingang van de oude Hervormde Kerk.

Op bovenstaande foto ziet u café “Lekzicht” op de dijk van de familie De Jong. Een prachtig gebouw: zie het metselwerk boven de ramen en de ornamenten naast de uitbouw op het dak. Ook het sierlijke hekwerk op de dakgoot, bedoeld om de sneeuw tegen te houden.

Links het bordje aan de muur naar de tuin, die zelfs “Tuinlust” werd genoemd.

In deze tuin zijn veel foto’s gemaakt van de muziekvereniging “Unie”, die hier ook repeteerde.

We zien de prachtige kleding van die tijd en rechts een kruiwagen met lading. Op de achtergrond, waar nu mevrouw Woudenberg woont, was vroeger een mandenmakersschuur.

Twee zeldzame foto’s, die nooit eerder zijn gepubliceerd.

Tot schrijfs, Krijn van der Ham

De zilveren herdenkingspenning van het 25-jarig huwelijk van Arnout Leers en Christina Uylenbergh op 3 oktober 1749

Herman Beckmann

In 1749 waren Arnout Leers en Christina Uylenbergh 25 jaar getrouwd. Arnout Leers was Heer van Ameide, Schepen van de stad Rotterdam en directeur van de Levantsche handel. Het feest werd gevierd op slot Herlaar in Tienhoven.

Paul Will heeft twee gedichten, die tijdens het zilveren bruiloftsfeest werden voorgedragen door Lucretia Wilhelmina van Merken¹ en Frans de Haes² uitvoerig in twee artikelen in het Nieuwsblad besproken.

Dim Verschoor van Munthandel Verschoor³ uit Strijen maakte de redactie attent op een zilveren penning die uitgegeven was bij het zilveren huwelijksfeest van Arnout Leers en Christina Uylenbergh. Op de voorzijde zijn de wapens van Arnout Leers en zijn

vrouw afgebeeld, die worden beschenen door een alziend oog. De wapenschilden zijn verbonden aan een stam, die zowel sinaasappel- als mirtentakken heeft. Deze wapenschilden worden vastgehouden door twee engelen. De linker engel heeft in haar rechter hand een ouroboros⁴ en in de linker hand een huwelijkstoorts. Het hartwapen⁵ boven de laarzen op het linkerwapen, dat van Arnout Leers is, is gespiegeld weergegeven. Het rechter wapen van Christina

Uylenbergh⁶ wordt vastgehouden door een engel met een bazuin in de linkerhand. Rond de wapens is de tekst Geviert den 3 oktober 1749 aangebracht. Links-

4 *Ouroboros*, dit betekent in het Grieks staart-eter. Het is een slang die in zijn eigen staart bijt en daardoor een cirkel vormt, dit symboliseert de voortdurende vernieuwing van het leven.

5 Zie het wapen van Arnout Leers op de voorpagina van het Nieuwsblad 16^e jaargang (2005), nummer 4.

6 Zie het Nieuwsblad 16^e jaargang (2005), nummer 4, pp. 50-51.

1 Zie het Nieuwsblad 16^e jaargang (2005), nummer 4.

2 Zie het Nieuwsblad 18^e jaargang (2007), nummer 4.

3 Zie voor meer informatie: www.verschoor.com

onder staat de naam van de stempelsnijder Chicot gevolgd door het woord *Fecit* (ge-maakt). Dim Verschoor kent deze stempelsnijder niet! De enige verwijzing die hij

Rechts naast de lauwerkrans is een perkament met de tekst: *JUBI LATE* met het getal 25 in Romeinse cijfers.

Boven het versje staan twee, door hemels licht be-

heeft kunnen vinden is de naam van een kunsthandelaar genaamd Jacques David Chicot, die toen leefde.

sche-nen handen, die uit wolken komen en die elkaar schud-den.

Onder de naam Chicot staat een streep en onder de streep staat 51 ÆT 42. De afkorting ÆT staat voor het Latijnse woord *aetatis* dat in de leeftijd van betekent. Arnout Leers trouwde op zijn zesentwintigste met de zeventienjarige Christina Uylenbergh, dus waren ze bij hun zilveren huwelijksfeest respectievelijk 51 en 42 jaar.

De diameter van deze penning is 64 mm en het gewicht bedraagt 88,67 gram.

De heer Verschoor wijst op het feit dat het Geldmuseum in Utrecht ook een exemplaar in haar collectie heeft met een gewicht van 105 gram en dat in de 19de eeuw twee andere geveild zijn bij het veilinghuis G. TH. Bom. Deze munten hadden een gewicht van 98 en 135 gram. Opvallend is de grote spreiding in het gewicht van de herdenkingspenningen.

Op de keerzijde van de herdenkingspenning staat het volgende versje binnen een ornamentale omlijsting:

*Toen LEERS en UYLENBERG
Bekranst met heillaurieren
Hun Zilvren Feest, Gods Gunst
Ter eere, mogten vieren
Beschonken zy hun kroost
En vrienden met dit stuk
Tot een gedachtnis
Van zulk een Echt Geluk*

Het Geldmuseum in Utrecht bezit naast een exemplaar van de herdenkingspenning twee verschillende ontwerpen voor een herdenkingspenning, die hoogst waarschijnlijk niet uitgevoerd zijn.

Onder het versje staat een lauwerkrans afgebeeld waardoor twee blaasinstrumenten zijn gestoken.

Onder de rechter penning staat het gedicht dat ook op de herdenkingspenning van Munthandel Verschoor staat. Op beide ontwerpen is de Griekse God van het huwelijk Hymenaeus afgebeeld. Hij houdt in de linkerhand een huwelijkstoorts vast. Met de rechterhand worden twee wapenschilden omhoog gehouden, die op een zuiltje rusten. Aan de onderzijde van beide munten *Atatis* (*Aetatis*).

De voorvaders van de Verheij-en uit Ameide

Al jaren lang ben ik een verwoed genealoog en daarbij vooral geïnteresseerd in de geschiedenis van onze voorvaders: hoe leefden zij, waar woonden ze, wat beleefden ze? Dan gaat het dus niet zozeer alleen om de datums van geboorte, huwelijk en overlijden, maar ook en vooral om gegevens uit de notariële-, rechterlijke-, verpondings- en andere secundaire archiefbronnen.

Toen ik jaren geleden een afronding had gegeven aan de familiegeschiedenis van mijn eigen voorvaders, ben ik gedoken in 'het verhaal' van de voorvaders van mijn vrouw: de familie Verheij. Uiteindelijk vond ik de Nederlandse stamvader terug in het jaar 1602 toen ene Joost Jacobsen, afkomstig uit Vlaanderen, in Rotterdam trouwde met een vrouw uit Veldhoven in Brabant (waar ik nu toevallig ook woon!). Deze Joost was linnenwever van beroep en trok met zijn vrouw naar IJsselmonde bij Rotterdam. De naam 'Verheij' werd rond 1640/1650 aangenomen en de familie breidde zich uit met takken in IJsselmonde, Charlois/Poortugaal etc., in Alblasterdam en omgeving, en ... in AMEIDE! Ene Jacobus Verheij vestigde zich hier in 1708, korte tijd later gevolgd door de weduwe van zijn broer met haar kinderen. Alle Verheij-en uit Ameide zijn terug te voeren op deze voorvaders en dus ook op de stamvader uit IJsselmonde.

Eind vorig jaar heb ik een boek gepubliceerd over die voorvaders in IJsselmonde, getiteld:

'DE FAMILIE VERHEIJ UIT IJSSELMONDE; levensbeschrijving van de oudste voorvaders' (ISBN 978-90-777747-25-4). De Ameidese tak wordt in het boek ook 'aangesneden'. Zoals gezegd: we 'ontmoeten' hier de voorvaders tegen de achtergrond van hun tijd: ze kochten huizen en boomgaarden, ze waren betrokken bij ruzies en schandaaltjes in het dorp, ze hadden hun problemen bij de overstromingen etc.. Als u interesse heeft, kunt u het boek bij mij bestellen; het kost € 27,50 excl. portokosten ad € 2,64.

Het intrigeerde mij hoe die Verheij-en in Ameide terecht waren gekomen en dus heb ik vorig jaar besloten om een nieuw project te beginnen en mij te werpen op de geschiedenis van deze Termeise Verheij-en. Een boeiende zoektocht! In de 18e eeuw blijken ze veel voor te komen in de archieven; één bracht het er zelfs tot burgemeester en woonde meer dan 50 jaar aan de Voorstraat (in het voormalige doktershuis)! En zo verdiep ik mij tegenwoordig in de oude Ameidese archieven, waarbij ik natuurlijk naast de speciale voorvallen rond de familieleden ook meer generieke gebeurtenissen uit Ameide tegenkom. Wellicht een goede reden om u via dit mooie Nieuwsblad af en toe te vermaken met wat historische gebeurtenissen. En wie weet... volgt er later nog een boek over de familie Verheij in Ameide!

T.J. Stahlie
De Zilversmid 3
5506 AC Veldhoven
tel. 040-2544516
email: tstahlie@hotmail.com

(zie voor boek: www.voorouder.nl/pagina/230)

Hogewaard 12: de WARNARDA en JACOBSHOEVE

Hans van den Heuvel

“Het huis van Den Oudsten”. Zo wordt in Ameide en Tienhoven het gemeentelijk monument Hogewaard 12 veelal genoemd. Dat is op zichzelf niet verwonderlijk, want er wonen sinds 1935 leden van het geslacht Den Oudsten.

De officiële naam staat op een gevelsteen boven de entree van het statige pand: “WARNARDA en JACOBSHOEVE”. Het herenhuis annex boerderij werd gebouwd in 1878, naar mag worden aangenomen in opdracht van Warnardus Cornelis Mathildus Begram (1823-1890), die in 1877 van bouwman Cornelis van den Berg een perceel grond had gekocht, waaraan kadastraal achtereenvolgens de nummers 700, 848, 1131, 1141, 1143 en 1000 zijn toegekend. De grootgrondbezitter Begram is voor de lezers van dit blad geen onbekende. Zo werd in de edities 2004-4 en 2007-2 aandacht besteed aan zijn familiebetrekkingen en carrière.

Na het overlijden van Begram viel het bezit toe aan zijn zuster Johanna Begram (1829-1901), die gehuwd was met Johannes Christoffel van Eeten (1820-1895). Na de dood van Johanna kwamen huis en grond aan haar schoonzoon Christiaan Joannes Vailant (1856-1932) – een civiel ingenieur, die secretaris-penningmeester van Schieland was. Bij diens overlijden werd de erfenis verdeeld over zijn weduwe Frederica Adolphina Amalia van Eeten (2/3 deel) en zijn kinderen Warnarda Cornelia Mathilda en mr. Jacobus Andreas (beiden 1/6 deel). Op grond van deze gegevens ligt het voor de hand dat de eerder genoemde gevelsteen in het begin van de vorige eeuw is aangebracht.

Bij een openbare verkoping in 1941 verwierf Willem Bouter de hoeve en de daarbij behorende grond in eigendom. In het daaropvolgende oorlogsjaar werd Jacobus Hermijnder Bouter eigenaar : eerst samen met Jan Cornelis Eikelenboom voor de helft en later als enige.

Twee jaar daarna kwam het bezit op naam te staan van de gebroeders Cornelis (Cees) en Nicolaas (Niek) Terlouw. De eerste leefde van 1906 tot 1976; de tweede van 1909 tot 1987. In het jaar van de overdracht (1944) woonde Nicolaas (Klaas) den Oudsten (1896-1964) met zijn gezin al negen jaar in het herenhuis. In het achterhuis oefende de familie Versluis destijds het boerenbedrijf uit.

Het echtpaar Den Oudsten – Terlouw.

Het echtpaar Den Oudsten – Terlouw kreeg elf kinderen : Gerrit (1922), Gerrit Cornelis (1923), Jan (1924), Cornelis (1925), Jacob (1927), Dina (1928), Izaäk (1930), André (1931), Aldert Marius (1932), Francinus Nicolaas (1934) en Nicolaas Willem (1938). Van hen zijn Jacob (Jaap), Dina, Izaäk (Ies), André, Aldert Marius (Al) en Nicolaas Willem (Niek) nog in leven.

Klaas den Oudsten werd in 1947 eigenaar van het herenhuis. De boerderij was in het laatste oorlogsjaar al overgedaan aan Gijsbert Versluis, wiens zoon Cornelis (Kees) het bedrijf later zou voortzetten. Den Oudsten oefende zijn beroep overigens niet in Tienhoven, maar in Ameide uit, waar hij aan de J.W. van Puttestraat, de vroegere Achterweg, tot in de jaren zestig de sigarenfabriek "Janido" exploiteerde.

Niet onvermeld mag blijven dat twee van zijn zoons, Cornelis (Cor) en Al, een belangrijke rol hebben gespeeld in de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven. Zij hebben de vereniging in 1989 namelijk opgericht, samen met Wim Veen, Jettie Stasse, Paul Will, Riks Smith en Gerrit Streefkerk. Bovendien is Al den Oudsten vanaf de oprichting tot in het voorjaar van 2004 bestuurslid geweest, waarvan de laatste vier jaar als voorzitter. Hij werd in oktober 2004 op grond van zijn bijzondere verdiensten tot erelid benoemd.

Keren we nu terug naar de Hogewaard, waar Cor den Oudsten in 1966 eigenaar werd van zijn ouderlijk huis. Hij was gehuwd met de in 1929 in Ameide geboren Johanna Maria (Annie) Verheij. Beiden overleden in het jaar 2003 : de vrouw in januari, de man in augustus. Het echtpaar had – evenals de ouders van Cor den Oudsten - elf kinderen, van wie het zesde, de in 1962 geboren zoon Gerrit, sinds 2006 eigenaar-bewoner van het herenhuis is.

De toenmalige Commissaris van de Koningin in de provincie Zuid-Holland, mr. J. Klaasesz, bracht in 1959 een werkbezoek aan Ameide en Tienhoven. Bij die gelegenheid liet hij zich onder andere informeren over de bedrijfsvoering bij de "Fruit- en eierenhandel van G.C. Terlouw en Zonen".

Op de foto (v.l.n.r.): mr. J. Klaasesz en de gebroeders Cees en Niek Terlouw (met bril).

Tussen Klaas den Oudsten en Cees en Niek Terlouw bestond een familierelatie. Zijn echtgenote Willemitje Terlouw (1896-1962) was namelijk een kind uit het eerste huwelijk van Gerrit Cornelis Terlouw (1872-1960) met Dina Zijderveld, terwijl de broers kinderen waren uit diens tweede huwelijk met Ant Middelkoop.

De timmerman-aannemer is inmiddels druk bezig met de veelomvattende renovatie van zowel het interieur als het exterieur van het pand, dat een inhoud heeft van ongeveer 1.200 kubieke meter. Intact gebleven zijn onder andere de hoge plafonds met rozetten in de kamers op de parterre, de bedsteden op de eer-

ste verdieping en de opkamer. Op de plaats van de schuur aan de Tienhovense kant van het huis stond vroeger een bakhuis.

Gerrit den Oudsten en zijn achterbuurman Cees Pelikaan, die de vroegere boerderij gebruikt als opslagruimte voor zijn antiekzaak, zijn er overigens vrij zeker van dat dit deel van de "WARNARDA en JACOBSHOEVE" of fragmenten daarvan ouder is c.q. zijn dan het herenhuis. Zij leiden dit af uit de aard van constructies, die eertijds bij de bouw zijn toegepast.

Dit artikel over "het huis van Den Oudsten" zou onaf zijn wanneer er geen aandacht zou worden besteed aan de imposante boom, die pal voor het huis staat. Het gaat hier om een naar schatting 160 jaar oude, tamelijk zeldzame uit de Oriënt afkomstige Oosterse plataan, die duidelijk verschilt van de platanen, die tegenwoordig vaak op bedrijfsterreinen worden aangeplant, omdat ze goed bestand zijn tegen vele vormen van luchtverontreiniging.

Volgens deskundigen van de Natuur- en Vogelwacht Alblasterwaard hebben de Oosterse plataan en de twee paardekastanjes bij de daar vlakbij gelegen boerderij van Ries Spek hun lange levensduur te danken aan "goede groeiplaatsomstandigheden: ze staan redelijk ongestoord, er komt geen zwaar verkeer op de wortels en er zijn geen verhardingen onder aangebracht, waardoor de uitwisseling en verversing van de bodemlucht ongestoord kan plaatsvinden".

De gevelsteen boven de voordeur.

Het gezin Den Oudsten ten tijde van de Tweede Wereldoorlog. Op de achterste rij (v.l.n.r.): Jaap, Cor, Gerrit en Jan. Op de voorste rij (v. l. n. r.): Frans, Ies, Gerco, Klaas den Oudsten, Niek, Willemijntje den Oudsten - Terlouw, Dina, André en Al. De foto werd gemaakt toen Jan den Oudsten verplicht werd om als dwangarbeider in Nazi-Duitsland te gaan werken.

Satellietfoto (Google Earth) gecombineerd met een uitsnede van een kaart daterend uit 1764.